

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Conferințele București – Chișinău

IDENTITATE ȘI VALORI CULTURALE ÎN CONTEXT EUROPEAN

10-12/04/2025

Ediția a VI-a

COMITETUL DE ORGANIZARE

PROF. UNIV., DR. IGOR ȘAROV
Universitatea de Stat din Moldova

PROF. UNIV., DR. MARIAN PEDA
Universitatea din București

LECT. UNIV., DR. IGOR BERCU
Universitatea de Stat din Moldova

PROF. UNIV. DR. VIOREL VIZUREANU
Universitatea din București

PROF. UNIV., DR. EMIL DRAGNEV
Universitatea de Stat din Moldova

CONF. UNIV., DR. DUMITRU DODUL
Universitatea de Stat din Moldova

LECT. UNIV., DR. ANDREI COROBCEAN
Universitatea de Stat din Moldova

DR. LILIAN CIACHIR
Universitatea din București

CONF. UNIV., DR. MIHAIL BĂȚ
Universitatea de Stat din Moldova

CONF. UNIV., DR. OCTAVIAN MOȘIN
Universitatea de Stat din Moldova

UNIVERSITATEA DE STAT
DIN MOLDOVA

UNIVERSITATEA DIN
BUCUREȘTI
— VIRTUTİ ET SAPIENTIA —

Conferințele București – Chișinău

IDENTITATE ȘI VALORI CULTURALE ÎN CONTEXT EUROPEAN

EDIȚIA A VI-A

Volum editat de
Igor Bercu și Mihail Băț

CHIȘINĂU 2025

Volumul cuprinde programul, comunicările în plen și rezumatele comunicărilor prezentate la ediția a VI-a a Conferințelor București-Chișinău „Identitate și valori culturale în context european”, desfășurată la Chișinău în perioada 10-12 aprilie 2025.

Editori:

LECT. UNIV., DR. IGOR BERCU
Decanul Facultății de Istorie și Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova

CONF. UNIV., DR. MIHAIL BĂȚ
Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie,
Universitatea de Stat din Moldova

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

„Identitate și valori culturale în context european”, conferință (6 ; 2025 ; Chișinău).
Identitate și valori culturale în context european : Conferințele București-Chișinău, ediția
a 6-a, 10-12 aprilie 2025, Chișinău / editat de Igor Bercu și Mihail Băț ; comitetul științific:
Igor Șarov [et al.]. – Chișinău : Bons Offices, 2025. – 110, [1] p.

Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea din București. – [60] ex.

ISBN 978-5-36241-462-7.

082
I-34

Editare și tipar: Bons Offices

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în acest volum revine exclusiv autorilor.

CUPRINS

AGENDA PE SCURT	8
COMUNICĂRI PE SECȚIUNI	10
COMUNICĂRI ÎN PLEN	21
MIRCEA DUMITRU	
Identitate națională și culturală. Probleme și teorii actuale	22
IGOR ȘAROV	
Identitatea lingvistică a românilor din Republica Moldova în perspectiva cercetării internaționale (sfârșitul sec. XX – începutul sec. XXI)	31
REZUMATE COMUNICĂRI	43

SECȚIUNEA I. MOȘTENIRE ȘI ISTORIE CULTURALĂ

ANDREI COROBCEAN	
Stil și identitate în interpretarea arheologică: repere teoretice	44
MIHAIL BĂȚ, DIANA ROȘCA	
Firul memoriei. Despre simbolurile preistorice în arta cămășii cu altiță din Republica Moldova	45
ION EREMIA	
<i>Lista orașelor rusești îndepărtate și apropiate</i> în investigațiile istoricilor până la 1917	46
EMIL DRAGNEV	
Noi precizări privind ciclul <i>Vieții și minunilor Sf. Ier. Nicolae al Mirelor Lichiei</i> în pictura murală din Moldova secolelor XV-XVI	47
ION CHEPTENE	
Relațiile politice ale domnului Moldovei Petru al VI-lea Șchiopul cu Regatul Poloniei	48
ANDREI PROHIN	
Cărți reprezentative ale culturii medievale românești în Basarabia	49
ȘAROLTA SOLCAN	
Destinul tragic al unor ctitorii boierești din Țara Românească	50

FLORENTINA NIȚU

- Pentru o istorie culturală a timpului nocturn. Moda anterului de noapte
în spațiul românesc, secolul al XVIII-lea 51

DAMIAN LIVIU

- Restaurarea Bisericii de lemn din Povergina (1782-1783) 52

SECȚIUNEA II. TRADIȚIE ȘI MODERNITATE

TEODOR CANDU

- Din activitatea Casei/Epitropiei podurilor din Iași în timpul ocupației
militare ruse 1806-1812 53

ANASTASIA GUȚU

- Corespondența privind importul de mărfuri austriece și reglementările
comerciale de frontieră din Basarabia (anii 1814-1816) 54

SORIN GRAJDARI

- Rapoartele de inspecție și control vamal din porturile Ismail și Reni –
surse importante de patrimoniu documentar în studierea reglementărilor
comerciale (1831-1856) 56

CRISTINA GHERASIM

- Conacele nobiliare din Basarabia sub dominație țaristă – parte
a patrimoniului cultural al Republicii Moldova 58

ION GUMENĂ

- Dionisie Romano și problema instruirii de la mănăstirea Neamț și Secu.
Două interpretări 59

CRISTINA GUDIN

- Un exemplu de succes instituțional: Externatul secundar de fete
„Oltea Doamna” din Iași în epoca modernă 60

VIOREL BOLDUMA

- Dosarele privind tentativele de emigrare a țăranilor din Basarabia în
Caucaz, Extremul Orient, Siberia – surse importante de patrimoniu
documentar 61

VALENTIN TOMULEȚ

- Registrele parohiale – surse importante de patrimoniu documentar în
studierea problemelor demografice în Basarabia (secolul al XIX-lea –
anii '20 ai secolului al XX-lea) 62

ADRIANA ROȘCA

- Palate bucureștene proiectate de Paul Gottreau și reprezentarea lor în
medalistica românească 64

SECȚIUNEA III. DIMENSIUNEA INTERCULTURALĂ A PATRIMONIULUI

IACOV CHELARU

Mănăstirile de Stil Vechi din România: păstrători ai tradițiilor religioase și culturale	65
--	----

ALEXANDRU-MURAD MIRONOV

O privire critică a „surorii mai mari”: imaginea monarhiei românești interbelice în rapoartele Legației Franței la București	66
--	----

ION VALER XENOFONTOV

Centrul Cultural Orășenesc Chișinău (1927-1928)	67
---	----

LILIANA ROTARU

Intellectualitatea universitară „moldovenească” între emulație și rezistență. Cazul Institutului Învățătoresc din Bălți	68
---	----

LILIANA CONDRATICOVA

Creația bijutierului Alexei Marco – parte a patrimoniului cultural al Republicii Moldova	70
--	----

CRISTIAN DUMITRESCU

Blugi, muzică și (R)evoluții: tendințe culturale în rândul tineretului român (1968-2000)	71
--	----

IGOR BERCU

Mănăstirea „Pogorârea Sfântului Duh” din Găvănoasa – mărturie a revigorării ortodoxiei românești în Republica Moldova	72
---	----

NATALIA GRĂDINARU

Fenomenul diasporei și păstrarea valorilor culturale	74
--	----

OCTAVIAN MOȘIN

Evoluția învățământului religios și teologic în Republica Moldova (1990-2025)	76
---	----

NATALIA PROCOP

Peisajul urban în arta plastică națională	77
---	----

LI XIAORU

Schimbarea denumirii limbii oficiale a Republicii Moldova și impactul acesteia asupra identității naționale, etnice și culturale	78
--	----

IOANA CIOCAN

Ce este munca. Șerban Savu la cea de-a 60-a ediție a Expoziției Internaționale de Artă – la Biennale di Venezia	79
---	----

SECȚIUNEA IV. CONCEPTUALIZĂRI TEORETICE ȘI CULTURALE

VIOREL VIZUREANU

Elemente filosofice pentru o istorie a transumanismului 80

DUMITRU DODUL

Sfârșitul istoriei sau reconsiderarea axei valorice 81

CRISTIAN IFTODE

Autonomia relațională: un paradox? 82

SVETLANA COANDĂ

Condiția femeii în cadrul familiei și societății în viziunea gânditorilor
români din secolul al XX-lea 83

ANDREI PERCIUN

Hypomnemata și responsabilitatea comunicării online – o adaptare
a paradigmei stoice în contextul influencer-ului contemporan 84

CONSTANTIN STOENESCU

Simetria contextuală a adevărului și falsului în procesul descoperirii
științifice 85

ECATERINA LOZOVANU

Dileme epistemice în teoria mecanicii cuantice 86

MIHAI DAN CHIȚOIU

Dinamica valorilor spirituale între tradiție și provocările actuale 87

ROMAN BELOGORODOV

Probleme cheie ale semanticii obiective 88

DANIEL NICA

Identitate și autenticitate. Trei modele ale autenticității 89

DINA BARCARI

Identități în interiorul identității: o perspectivă socio-culturală a
dezvoltării umane 91

PAUL GABRIEL SANDU

Fragilitatea politicianului 92

SORIN GURAGATA

Misticismul și realismul: Tradiții culturale europene
în epoca contemporană 93

ALEXANDRU LUPUȘOR

Pluta sau piramida: despre natura curajului intelectual 95

SECȚIUNEA V. EVALUĂRI ETICE ȘI SOCIALE

EUDOCHIA SAHARNEANU

Elemente dinamice versus constante ale mentalității din perspectiva formării socio-culturale a tinerilor	96
--	----

MARIN BĂLAN

Problema identității personale în cărțile pentru copii	97
--	----

EUGENIA BOGATU

Sensuri ale dreptății în societatea actuală. Cazul Republicii Moldova	98
---	----

VITALIE OJOVANU

Preocupare recentă a bioeticii europene: sănătatea creierului vs. bunăstarea societății	99
---	----

LILIAN CIACHIR

Confesiune și etnie în Republica Moldova: mozaic identitar și provocări ale coexistenței	100
--	-----

DORINA PĂTRUNSU

Sunt drepturile minorităților un concept politic abuzat cultural? Identități și drepturi în Societatea Europeană	101
--	-----

TATIANA MĂRGĂRINT

Aspecte etice în cercetările privind grupurile dezavantajate: provocări și soluții ...	102
--	-----

LAURENȚIU GHEORGHE

Rolul culturii instituționale în echilibrul dintre identitatea europeană și cea națională	103
---	-----

ANGHELINA SUCEVEANU

Modele de etici axate pe principiile grijii și dreptății	104
--	-----

ION BANARI

Principiul echității și tratamentul bolilor neurodegenerative: sinteze etice	105
---	-----

ANGELA ZELENSCHI

Cercetarea culturii organizaționale în management	106
---	-----

VIOREL COJOCARU

Subiecte actuale privind cultura medicală în instituțiile militarizate	108
--	-----

DENIS CHIRIAC

Identitatea umană în contextul inteligenței artificiale: perspective filosofice și etice	109
--	-----

ALINA FERDOHLEB

Un subiect actual al vieții sociale europene: rezistența la antibiotice	110
---	-----

AGENDA PE SCURT

Joi / 10.04.2025

Sosirea și cazarea participanților

Vineri / 11.04.2025

09.00-09.30

Înregistrarea participanților

[Holul de la etajul II, blocul central USM]

09.00-18.00

Expoziția „Regina Maria – Regina Marii Uniri”

[Holul de la etajul II, Blocul central USM]

09.30-09.45

Ședința de deschidere

[Sala Senatului, Blocul central USM]

<https://meet.google.com/tdu-nwho-bhq>

Moderator

LECT. UNIV., DR. IGOR BERCU

Decanul Facultății de Istorie și Filosofie, USM

Cuvinte de salut

PROF. UNIV., DR. IGOR ȘAROV

Rectorul Universității de Stat din Moldova

PROF. UNIV., DR. HAB. MARIAN PEDA

Rectorul Universității din București

09.45-10.45

Sesiunea plenară

[Sala Senatului, Blocul central USM]

<https://meet.google.com/tdu-nwho-bhq>

Moderator

LECT. UNIV., DR. IGOR BERCU

Decanul Facultății de Istorie și Filosofie, USM

Comunicări în plen

ACAD. PROF. UNIV. DR. MIRCEA DUMITRU

Vice-președinte al Academiei Române

Identitate națională și culturală. Probleme și teorii actuale

PROF. UNIV., DR. IGOR ȘAROV

Rectorul Universității de Stat din Moldova

Identitatea lingvistică a românilor din Republica Moldova în perspectiva cercetării internaționale (sfârșitul sec. XX – începutul sec. XXI)

10.45-11.15

Pauză

11.15-13.00

Comunicări pe secțiuni (I-V)

13.00-14.00

Pauză

14.00-17.00

Comunicări pe secțiuni (I-V)

Sâmbătă / 12.04.2025

09.00-17.00

**Vizită de documentare la Biserica „Adormirea Maicii Domnului”
din orașul Căușeni**

COMUNICĂRI PE SECȚIUNI

I. MOȘTENIRE ȘI ISTORIE CULTURALĂ

[Aula 535, blocul central USM]

<https://meet.google.com/dmi-zstd-txc>

11.15-13.00

Comunicări

Moderator

FLORENTINA NIȚU

Universitatea din București

ANDREI COROBCEAN

Universitatea de Stat din Moldova

Stil și identitate în interpretarea arheologică: repere teoretice

MIHAIL BĂȚ, DIANA ROȘCA

Universitatea de Stat din Moldova

Firul memoriei. Despre simbolurile preistorice în arta cămășii cu altiță din Republica Moldova

ION EREMIA

Universitatea de Stat din Moldova

Lista orașelor rusești îndepărtate și apropiate în investigațiile istoricilor până la 1917

EMIL DRAGNEV

Universitatea de Stat din Moldova

Noi precizări privind ciclul *Vieții și minunilor Sf. Ier. Nicolae al Mirelor Lichiei* în pictura murală din Moldova secolelor XV-XVI

13.00-14.00

Pauză

14.00-17.00

Comunicări

Moderator

ION EREMI

Universitatea de Stat din Moldova

ION CHEPTENE

Universitatea de Stat din Moldova

Relațiile politice ale domnului Moldovei Petru al VI-lea Șchiopol cu
Regatul Poloniei

ANDREI PROHIN

Universitatea de Stat din Moldova / Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală

Cărți reprezentative ale culturii medievale românești în Basarabia

ȘAROLTA SOLCAN

Universitatea din București

Destinul tragic al unor ctitorii boierești din Țara Românească

FLORENTINA NIȚU

Universitatea din București

Pentru o istorie culturală a timpului nocturn. Moda anterului de noapte
în spațiul românesc, secolul al XVIII-lea

DAMIAN LIVIU

Universitatea din București

Restaurarea Bisericii de lemn din Povergina (1782-1783)

II. TRADIȚIE ȘI MODERNITATE

[Aula 532, blocul central USM]

<https://meet.google.com/eph-vqyj-wvg>

11.15-13.00

Comunicări

Moderator

VALENTIN TOMULEȚ

Universitatea de Stat din Moldova

TEODOR CANDU

Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală / Universitatea de Stat din Moldova

Din activitatea Casei/Epitropiei podurilor din Iași în timpul ocupației militare ruse 1806-1812

ANASTASIA GUȚU

Universitatea de Stat din Moldova

Correspondența privind importul de mărfuri austriece și reglementările comerciale de frontieră din Basarabia (anii 1814-1816)

SORIN GRAJDARI

Universitatea de Stat din Moldova

Rapoartele de inspecție și control vamal din porturile Ismail și Reni – surse importante de patrimoniu documentar în studierea reglementărilor comerciale (1831-1856)

CRISTINA GHERASIM

Universitatea de Stat din Moldova

Conacele nobiliare din Basarabia sub dominație țaristă – parte a patrimoniului cultural al Republicii Moldova

13.00-14.00

Pauză

14.00-17.00

Comunicări

Moderator

CRISTINA GHERASIM

Universitatea de Stat din Moldova

ION GUMENĂ

Universitatea de Stat din Moldova / Agenția Națională a Arhivelor

Dionisie Romano și problema instruirii de la mănăstirea Neamț și Secu.
Două interpretări

CRISTINA GUDIN

Universitatea din București

Un exemplu de succes instituțional: Externatul secundar de fete
„Oltea Doamna” din Iași în epoca modernă

VIOREL BOLDUMA

Universitatea de Stat din Moldova

Dosarele privind tentativele de emigrare a țăranilor din Basarabia în
Caucaz, Extremul Orient, Siberia – surse importante de patrimoniu
documentar

VALENTIN TOMULEȚ

Universitatea de Stat din Moldova

Registrele parohiale – surse importante de patrimoniu documentar
în studierea problemelor demografice în Basarabia (secolul al XIX-lea –
anii '20 ai secolului al XX-lea)

ADRIANA ROȘCA

Muzeul Municipiului București

Palate bucureștene proiectate de Paul Gottereau și reprezentarea lor
în medalistica românească

III. DIMENSIUNEA INTERCULTURALĂ A PATRIMONIULUI

[Aula 530, blocul central USM]

<https://meet.google.com/rnm-caaq-bra>

11.15-13.00

Comunicări

Moderator

IGOR BERCU

Universitatea de Stat din Moldova

IACOV CHELARU

Universitatea de Stat din Moldova

Mănăstirile de Stil Vechi din România: păstrători ai tradițiilor religioase și culturale

ALEXANDRU-MURAD MIRONOV

Universitatea din București

O privire critică a „surorii mai mari”: imaginea monarhiei românești interbelice în rapoartele Legației Franței la București

ION VALER XENOFONTOV

Universitatea de Stat din Moldova

Centrul Cultural Orășenesc Chișinău (1927–1928)

LILIANA ROTARU

Universitatea de Stat din Moldova

Intellectualitatea universitară „moldovenească” între emulație și rezistență. Cazul Institutului Învățătoresc din Bălți

LILIANA CONDRATICOVA

Academia de Științe a Moldovei

Creația bijutierului Alexei Marco – parte a patrimoniului cultural al Republicii Moldova

13.00-14.00

Pauză

14.00-17.00

Comunicări

Moderator

LILIANA CONDRATICOVA

Academia de Științe a Moldovei

CRISTIAN DUMITRESCU

Universitatea din București

Blugi, muzică și (R)evoluții: tendințe culturale în rândul tineretului român (1968-2000)

IGOR BERCU

Universitatea de Stat din Moldova

Mănăstirea „Pogorârea Sfântului Duh” din Găvănoasa – mărturie a revigorării ortodoxiei românești în Republica Moldova

NATALIA GRĂDINARU

Institutul Patrimoniului Cultural

Fenomenul diasporei și păstrarea valorilor culturale

OCTAVIAN MOȘIN

Universitatea de Stat din Moldova

Evoluția învățământului religios și teologic în Republica Moldova (1990-2025)

NATALIA PROCOP

Academia de Științe a Moldovei, Universitatea Pedagogică de Stat „I. Creangă” din Chișinău

Peisajul urban în arta plastică națională

LI XIAORU

Institutul de Cercetări Naționale și Regionale de la Universitatea Capital Normal din Beijing, China

Schimbarea denumirii limbii oficiale a Republicii Moldova și impactul acesteia asupra identității naționale, etnice și culturale

IOANA CIOCAN

Universitatea din București

Ce este munca. Șerban Savu la cea de-a 60-a ediție a Expoziției Internaționale de Artă – la Biennale di Venezia

IV. CONCEPTUALIZĂRI TEORETICE ȘI CULTURALE

[Aula 436, blocul central USM]

<https://meet.google.com/zbw-qehf-koo>

11.15-13.00

Comunicări

Moderator

DUMITRU DODUL

Universitatea de Stat din Moldova

VIOREL VIZUREANU

Universitatea din București, Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru”

Elemente filosofice pentru o istorie a transumanismului

DUMITRUL DODUL

Universitatea de Stat din Moldova

Sfârșitul istoriei sau reconsiderarea axei valorice

CRISTIAN IFTODE

Universitatea din București

Autonomia relațională: un paradox?

SVETLANA COANDĂ

Universitatea de Stat din Moldova

Condiția femeii în cadrul familiei și societății în viziunea gânditorilor români din secolul al XX-lea

ANDREI PERCIUN

Universitatea de Stat din Moldova

Hypomnemata și responsabilitatea comunicării online – o adaptare a paradigmei stoice în contextul influencer-ului contemporan

13.00-14.00

Pauză

14.00-17.00

Comunicări

Moderator

VIOREL VIZUREANU

Universitatea din București, Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru”

CONSTANTIN STOENESCU

Universitatea din București

Simetria contextuală a adevărului și falsului în procesul descoperirii științifice

ECATERINA LOZOVANU

Universitatea Tehnică a Moldovei

Dileme epistemice în teoria mecanicii cuantice

MIHAI DAN CHIȚOIU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași

Dinamica valorilor spirituale între tradiție și provocările actuale

ROMAN BELOGORODOV

Universitatea de Stat din Moldova

Probleme cheie ale semanticii obiective

DANIEL NICA

Universitatea din București

Identitate și autenticitate. Trei modele ale autenticității

DINA BARCARI

Universitatea Tehnică a Moldovei

Identități în interiorul identității: o perspectivă socio-culturală a dezvoltării umane

PAUL GABRIEL SANDU

Universitatea din București

Fragilitatea politicului

SORIN GURAGATA

Universitatea de Stat din Moldova

Misticismul și realismul: Tradiții culturale europene în epoca contemporană

ALEXANDRU LUPUȘOR

Universitatea de Stat din Moldova

Pluta sau piramida: despre natura curajului intelectual

V. EVALUĂRI ETICE ȘI SOCIALE

[Aula 534, blocul central USM]

<https://meet.google.com/jsf-vbuk-mgb>

11.15-13.00

Comunicări

Moderator

MARIN BĂLAN

Universitatea din București

EUDOCHIA SAHARNEANU

Universitatea de Stat din Moldova

Elemente dinamice versus constante ale mentalității din perspectiva formării socio-culturale a tinerilor

MARIN BĂLAN

Universitatea din București

Problema identității personale în cărțile pentru copii

EUGENIA BOGATU

Universitatea de Stat din Moldova

Sensuri ale dreptății în societatea actuală. Cazul Republicii Moldova

VITALIE OJOVANU

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

Preocupare recentă a bioeticii europene: sănătatea creierului vs. bunăstarea societății

LILIAN CIACHIR

Universitatea din București

Confesiune și etnie în Republica Moldova: mozaic identitar și provocări ale coexistenței

13.00-14.00

Pauză

14.00-17.00

Comunicări

Moderator

EUGENIA BOGATU

Universitatea de Stat din Moldova

DORINA PĂTRUNSU

Universitatea din București

Sunt drepturile minorităților un concept politic abuzat cultural?
Identități și drepturi în Societatea Europeană

TATIANA MĂRGĂRINT

Universitatea de Stat din Moldova

Aspecte etice în cercetările privind grupurile dezavantajate:
provocări și soluții

LAURENȚIU GHEORGHE

Universitatea din București

Rolul culturii instituționale în echilibrul dintre identitatea europeană
și cea națională

ANGHELINA SUCEVEANU

Universitatea de Stat din Moldova

Modele de etici axate pe principiile grijii și dreptății

ION BANARI

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

Principiul echității și tratamentul bolilor neurodegenerative: sinteze etice

ANGELA ZELENSCHI

Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova

Cercetarea culturii organizaționale în management

VIOREL COJOCARU

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

Subiecte actuale privind cultura medical în instituțiile militarizate

DENIS CHIRIAC

Universitatea de Stat din Moldova

Identitatea umană în contextul inteligenței artificiale: perspective filosofice și etice

ALINA FERDOHLEB

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

Un subiect actual al vieții sociale europene: rezistența la antibiotic

COMUNICĂRI
ÎN PLEN

Identitate națională și culturală.

Probleme și teorii actuale

MIRCEA DUMITRU

Stimate domnule rector, domnilor decani, doamnelor și domnilor colegi și studenți!

Circulă de ceva vreme pe Internet două butade care au în centru cultura și educația. Iată-le! Drept răspuns la presiunile de a reduce drastic cheltuielile bugetare în domeniul culturii din cauza austerității economiei de război, Primul Ministru ar fi replicat: „Dar dacă distrugem cultura, atunci de ce să mai luptăm; să câștigăm războiul?”

Și a doua: hărțuit de presiunile de a reduce cât se poate de mult fondurile și cheltuielile pentru cultură sau învățământ, pentru că ar fi foarte mari, din nou, Primul Ministru răspunde: „Dacă vi se pare că ne costă mult prea mult cultura și educația, ați încercat vreodată să vedeți cât ne va costa incultura și lipsa educației?”

Cred și sper că România nu se va afla într-o astfel de situație; și îmi doresc ca Prim Ministrul României să susțină o astfel de poziție.

Astăzi, fiind Ziua Culturii Naționale, care coincide, deloc întâmplător, cu ziua în care s-a născut Mihai Eminescu, „omul deplin al culturii românești”, cum l-a numit C-tin Noica, este cât se poate de legitim să reflectăm, fie și sumar, asupra rosturilor culturii în general în viața societății noastre.

Punctul meu pornire, de data aceasta, este una dintre cele mai bine articulate și substanțiale poziții formulate de un autor canonic al ultimei jumătăți de secol în domeniul antropologiei culturale. Clifford Geertz, ale cărui studii și contribuții la înțelegerea culturii sunt fundamentale, explorează, în *The Interpretation of Cultures* (1973), modul în care cultura modelează comportamentul, mintea și producerea sau creația de sensuri și conținuturi simbolice specifice culturilor omenești.

Clifford Geertz a revoluționat antropologia culturală, subliniind importanța înțelegerii culturii ca un sistem de simboluri și semnificații. Conceptul său de *thick description* (descriere densă) rămâne o meto-

dă-cheie în cercetarea antropologică, promovând o abordare interpretativă care valorizează bogăția și complexitatea culturilor umane. Pentru a înțelege o cultură, trebuie să trecem dincolo de observațiile de suprafață și să explorăm semnificațiile simbolice profunde din spatele practicilor sociale.

În eseu său fundamental „Impactul conceptului de cultură asupra conceptului de om”, antropologul susține că înțelegerea modernă a umanității s-a schimbat fundamental datorită modului în care înțelegem cultura. El prezintă o critică a determinismului biologic și subliniază că natura umană nu poate fi înțeleasă în afara culturii. Geertz consideră cultura drept trăsătura definitorie a umanității, modelând nu numai ceea ce facem, ci și cine suntem la cel mai fundamental nivel.

Cultura este trăsătură definitorie a naturii umane. Geertz contestă ideea că comportamentul uman este determinat în primul rând de biologie sau instinct. El susține că oamenii sunt unici deoarece trăiesc într-o lume mediată simbolic creată de cultură.

Natura umană nu este preprogramată: spre deosebire de alte animale, oamenii nu se nasc cu un set de instincte fixe. În schimb, comportamentul nostru este modelat de sistemele culturale - simboluri, valori și semnificații comune.

Cultura umple golurile. Biologia umană oferă doar cadrul de bază pentru supraviețuire, iar cultura este cea care umple golurile, oferind oamenilor capacitatea de a funcționa și de a prospera. Omul este un animal incomplet care se completează prin cultură. Geertz subliniază faptul că comportamentul uman este ghidat de simboluri - limbaj, ritualuri și semnificații comune. Aceste simboluri constituie fundamentul culturii, modelând modul în care oamenii percep lumea și interacționează cu ea.

Cultura este o „rețea de semnificații” creată de oameni prin simboluri comune. Aceste simboluri (cum ar fi ritualurile, limbajul sau tradițiile) oferă un cadru pentru interpretarea lumii. El subliniază acest fapt: cultura nu este doar un set de comportamente, ci un sistem de semnificații care ghidează acțiunile umane. Una dintre cele mai influente idei ale lui Geertz este conceptul de „descriere densă”, împrumutat de la filosoful englez Gilbert Ryle. În analiza culturală, Geertz pledează pentru o descriere densă pentru a înțelege straturile subtile și complexe de

semnificație încorporate în practicile sociale. El vede cultura ca pe un text care poate fi „citit” și interpretat, la fel ca o operă literară. El sugerează că practicile, ritualurile și simbolurile culturale sunt povești pe care oamenii și le spun despre cine sunt și cum se raportează la lume. (De aici derivă și rolul capital al istoriei în viațile noastre și preferința oamenilor pentru istorie, mai degrabă decât pentru filosofie, de pildă.) În loc să caute legi universale ale comportamentului uman, Geertz pledează pentru o abordare interpretativă care pune accentul pe înțelegerea culturilor specifice în termenii lor proprii. De aceea, contestă abordarea științifică (pur cantitativistă) a antropologiei, care încearcă să descopere legi universale ale comportamentului uman. În schimb, el vede antropologia ca pe o disciplină interpretativă care urmărește să înțeleagă particularitățile fiecărei culturi. Geertz se bazează pe hermeneutică (teoria interpretării) pentru a susține că înțelegerea culturilor necesită interpretarea simbolurilor, ritualurilor și practicilor lor în context.

Oamenii nu acționează exclusiv pe baza instinctului. În schimb, acțiunile noastre sunt învățate cultural și influențate de semnificațiile comune încorporate în societățile noastre. De aceea, respinge determinismul biologic, adică acea convingere potrivit căreia comportamentul uman este controlat în primul rând de factori genetici sau evolutivi. El susține că această perspectivă este inadecvată pentru înțelegerea vieții umane. Dimpotrivă, cultura modelează biologia. Deși oamenii sunt ființe biologice, cultura este cea care determină modul în care experimentăm și ne exprimăm nevoile biologice. De exemplu, mâncatul este o necesitate biologică, dar ce, când și cum mănâncă oamenii este determinat cultural. Nu există o natură umană independentă de cultură.

Geertz subliniază plasticitatea naturii umane - capacitatea oamenilor de a se adapta la o gamă largă de medii culturale. Această flexibilitate este cea care permite oamenilor să creeze societăți complexe cu obiceiuri, limbi și valori diverse. Oamenii sunt incompleți fără cultură. Spre deosebire de animalele care se bazează pe instincte, oamenii au nevoie de cultură pentru a-și completa dezvoltarea. Cultura oferă regulile, normele și semnificațiile care permit indivizilor să funcționeze în societate.

În concluzie, ceea ce se desprinde ca o concluzie mai generală din concepția lui Geertz este această idee: cultura nu este doar un aspect

al vieții umane, ci o caracteristică definitorie a acesteia. Oamenii sunt creaturi incomplete care se bazează pe cultură pentru a supraviețui și a se dezvolta. Eseul lui Geertz contestă determinismul biologic și subliniază importanța înțelegerii culturii ca un sistem de simboluri și semnificații comune. Prin aceasta, el a pus bazele antropologiei culturale moderne și ale abordării interpretative a studiului comportamentului uman.

În centrul sistemului cultural al studierii și interpretării moravurilor și comportamentului uman se plasează, fără îndoială, literatura și istoria. De aceea, este util să reflectăm asupra completării considerațiilor teoretice ale lui Clifford Geertz cu câteva note privitoare la legătura dintre literatură și specificitatea sau identitatea (culturală) națională.

Astfel, în Academia noastră și contemporan cu noi, Academicianul Mircea Martin a produs un corpus substanțial de studii și eseuri care examinează această tematică. Mircea Martin susține că demersul specific criticii literare nu este doar un act de interpretare a textelor, ci o formă de participare la viața culturală și socială. El analizează modul în care criticul literar își asumă responsabilitatea de a defini valori estetice și de a media relația dintre scriitori și public. Autorul deplânge tendințele de subiectivizare excesivă a criticii și afirmă că rolul criticului ar trebui să fie reconcilierea între tradiție și modernitate. Critica literară trebuie să rămână un act de echilibru între raționalitate și empatie, între estetic și etic.

Mircea Martin explorează conceptul de identitate culturală, arătând că aceasta este un proces dinamic și în continuă schimbare, influențat de factorii istorici, politici și sociali. Autorul subliniază că identitatea românească este marcată de dorința de sincronizare cu valorile occidentale, dar și de un complex de inferioritate față de cultura globală. Identitatea culturală trebuie înțeleasă nu ca un set fix de trăsături, ci ca un dialog constant între tradiție și modernitate, între național și universal.

Acum, în siajul concepției profunde și originale a lui Geertz, permiteți-mi ca în încheierea considerațiilor mele să conectez ideile mai generale ale antropologiei sale interpretative cu semnificația practicilor culturale care definesc activitatea Academiei Române și în mod special cu dimensiunea simbolică a rememorării operei acelora pe care îi omagiem azi.

În propria mea interpretare, *descrierea densă* prezintă o ambiguitate sistematică. Ea – descrierea – comportă cel puțin două sensuri. (1) Descrierea densă a practicilor culturale *per se* pe care o realizează antropologul sau etnograful. Dar și (2) descrierea densă, care revine drept sarcină instituțiilor de cultură, cercetare științifică sau de educație – așa cum este și Academia noastră – a semnificațiilor, importanței și impactului *operei creatorilor* care configurează profilul stilistic cultural al unei societăți, națiuni sau epoci de creație culturală.

Astfel, anul acesta, Academia Română anunță omagierea nu numai a lui Mihai Eminescu, de la a cărui naștere se împlinesc 175 de ani. Și aceasta nu reprezintă o diminuare a recunoașterii valorii operei sale sau un fel de afront. Dimpotrivă, Academia solicită Guvernului și Parlamentului luarea unor decizii de politică culturală de declarare a anului 2025 drept Anul (cultural) Eminescu, alături de colegii noștri din Republica Moldova, unde deja anul 2025 a fost declarat „Anul Eminescu”. Dar, trebuie să înțelegem că o cultură densă nu poate să rezide doar într-un singur creator, oricât de important ar fi acela, chiar genial – așa cum a fost creatorul limbii române poetice contemporane.

Tocmai de aceea, Academia prezintă Identitatea românească și dimensiunile europene ale acestei identități politice, culturale și religioase așa cum se reflectă multiplu în opera a douăsprezece mari personalități creatoare, alături de Mihai Eminescu: Marin Constantin, Gheorghe Dima, Ion Barbu/Dan Barbilian, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, George Călinescu, Grigore Vieru, Titu Maiorescu, Șt. O. Iosif, Ioan Slavici și Regina Maria a României. (Vă invităm să vedeți expoziția foto-documentară realizată de Muzeul Național al Literaturii Române și găzduită acum în clădirea noastră).

Avem obligația de a-i prezenta și interpreta pe fiecare dintre aceștia. Evident, nu voi putea face așa ceva. Dar, pornind de la considerațiile prezentate și de la această listă a marilor creatori de la a căror naștere sau moarte au trecut un anumit număr de ani pe care-i socotim semnificativi-simbolic, și având în vedere și propriile mele gusturi și – de ce să nu recunosc – biasuri cognitive, mă opresc la un creator care este ctitor-fondator al culturii noastre moderne pe dimensiune raționalist-critică – Titu Maiorescu și Junimismul – și la o operă fundațională a începutului de

secol al XX-lea și, bine înțeles, și la autorul ei – *Istoria civilizației române moderne* de Eugen Lovinescu.

Opera lui Titu Maiorescu este fundamentală pentru dezvoltarea culturii și literaturii române moderne, având o semnificație majoră în domeniul precum critica literară, filosofia și politica. El a fost mentorul mișcării Junimea și un promotor al direcției moderne în cultura română, punând bazele unei estetici riguroase și unui spirit critic bazat pe valori autentice.

Ce trebuie să reținem în privința semnificației generale a operei lui Titu Maiorescu:

1. Fondator al criticii literare moderne în România. Maiorescu a fost primul critic literar român care a impus criteriile estetice obiective pentru evaluarea creațiilor literare. El a susținut că opera artistică trebuie apreciată după valoarea sa estetică, nu după ideologii politice, morale sau sociale.

2. Teoria „Formelor fără fond”. Una dintre cele mai importante contribuții ale lui Maiorescu este conceptul de forme fără fond, prin care critica adoptarea superficială a modelelor occidentale în România. El susținea că modernizarea trebuie să pornească de la realitățile culturale și sociale ale țării, nu prin imitarea formală a Occidentului fără a crea un „fond” autentic.

3. Rolul în dezvoltarea literaturii române. Maiorescu a fost un susținător al marilor scriitori români, precum Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale și Ioan Slavici. El a contribuit la afirmarea lor, considerând că acești autori au valoare artistică autentică și reprezintă fundamentul literaturii române moderne.

4. Contribuții filosofice și educaționale. Maiorescu a fost un filosof de inspirație herbartiană și kantiană, preocupat de adevăr, moralitate și educație. El a pledat pentru o reformă educațională, susținând că școala trebuie să formeze oameni capabili să gândească critic și să contribuie la dezvoltarea societății.

5. Rol politic și social. În plan politic, Maiorescu a fost un promotor al conservatorismului moderat și a pledat pentru reforme graduale, care să țină cont de realitățile românești. El a fost ministru și prim-ministru, influențând dezvoltarea instituțiilor statului modern român.

6. Contribuții literare majore:

- Critice: „O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867”, „Direcția nouă în poezia și proza română”

- Filosofice: „Logica” – un manual de logică pentru elevi, care a fost folosit decenii întregi în școlile românești.

Rezumat al impactului operei lui Titu Maiorescu: a pus bazele criticii literare românești moderne; s-a contribuit la promovarea marilor clasici români; a impus standarde estetice riguroase pentru literatura română; a introdus ideea că progresul trebuie să fie bazat pe realitățile locale, nu pe imitație.

Opera lui Titu Maiorescu rămâne un reper fundamental în cultura română, fiind esențială pentru dezvoltarea spiritului critic și pentru afirmarea valorilor autentice în literatură și societate.

Celălalt reper valoric la care mă raportez este *Istoria civilizației române moderne* de Eugen Lovinescu - o lucrare fundamentală a culturii române și un reper nu doar intelectual, ci și ideologic. Publicată în 1924 (vol. 1, 1925 vol. 2), *Istoria* dezvoltă o teorie și o analiză ale fenomenului de sincronizare cu valorile culturale și modelele instituționale occidentale. Mai mult, în mod implicit, ea creează un cadru pentru o analiză comparativă și critică a influențelor și schimbărilor aduse de contactul cu civilizația occidentală – reacții, contrareacții, delimitări, sinteze, alternative și clivaje – oferind astfel posibilitatea dezvoltării unei perspective cuprinzătoare asupra evoluției culturale a proiectului național-statal-cultural român în secolele 19 și 20. Altfel spus, lucrarea oferă cadrul organizării, în jurul tezelor sale, a parametrilor întregii dezbateri naționale cu privire la proiectul și fenomenul național românesc, o dezbateră la care au contribuit major gânditori precum C. D. Gherea, T. Maiorescu, C. Stere, S. Zeletin, M. Manoilescu, V. Madgearu, D. Gusti, L. Pătrășcanu etc.

La centenarul publicării acestei lucrări, și în recunoașterea importanței temei și a ideilor avansate de Eugen Lovinescu, Academia Română și BNR, în parteneriat cu o parte dintre cele mai importante și relevante instituții culturale, academice și intelectuale naționale a lansat un dialog-dezbateră la nivel național privind proiectul național-statal-cultural român în secolul 21.

Istoria civilizației române moderne de Eugen Lovinescu este o lucrare fundamentală pentru înțelegerea procesului de modernizare a societă-

ții românești. Publicată între 1924 și 1925, această operă prezintă teoria sincronismului și explică modul în care civilizația românească s-a aliniat, treptat, la valorile și standardele culturale occidentale. Această lucrare are o semnificație deosebită în cultura română, deoarece oferă o viziune modernă și progresistă asupra evoluției societății românești și combate teoriile conservatoare susținute anterior de critici precum Titu Maiorescu. Lovinescu pledează pentru acceptarea influențelor externe și adaptarea lor la realitățile românești, considerând că progresul unei societăți este posibil doar prin sincronizarea cu civilizațiile avansate din Occident.

Iată doar câteva considerații cu privire la semnificația și importanța lucrării *Istoria civilizației romane moderne*.

1. Teoria sincronismului. Lovinescu introduce conceptul de sincronism, care afirmă că dezvoltarea unei civilizații moderne este posibilă doar prin alinierea (sincronizarea) la valorile culturale și sociale ale Occidentului.

2. Combaterea „formelor fără fond”. Lovinescu polemizează cu teoria lui Titu Maiorescu despre „forme fără fond”. Spre deosebire de Maiorescu, care considera că adoptarea formelor occidentale este lipsită de un „fond” autohton adecvat, Lovinescu susține că formele moderne vor genera, în timp, și fondul necesar.

3. Rolul influențelor externe în cultură și literatură. Lovinescu consideră că literatura română trebuie să se sincronizeze cu tendințele literare europene. El susține că progresul literar nu poate avea loc în izolare, ci doar prin acceptarea influențelor externe și prin adaptarea lor la specificul național.

4. Modernizarea prin urbanizare și industrializare. În lucrarea sa, Lovinescu subliniază faptul că modernizarea societății românești este legată de procesul de urbanizare, industrializare și democratizare. El vede dezvoltarea orașelor și apariția unei clase de mijloc ca fiind esențiale pentru sincronizarea României cu Occidentul. Orașele devin simboluri ale modernității, în timp ce lumea rurală este asociată cu stagnarea. Lovinescu consideră că literatura română trebuie să reflecte aceste schimbări, distanțându-se de tematica rurală tradițională.

5. Impactul asupra literaturii române. Lovinescu susține că literatura modernă trebuie să se îndepărteze de tradiționalismul rural promovat de scriitori precum Mihail Sadoveanu sau Liviu Rebreanu și să adopte

teme și forme noi, inspirate din literatura occidentală. Tocmai de aceea, Lovinescu a sprijinit scriitori moderni precum Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Ion Barbu și Tudor Arghezi. A promovat apariția romanului psihologic și realist, în ton cu tendințele literare din Europa.

Concluzie. *Istoria civilizației romane moderne* de Eugen Lovinescu este o operă esențială pentru înțelegerea procesului de modernizare a societății românești. Prin teoria sincronismului, Lovinescu a oferit o perspectivă progresistă asupra culturii și literaturii române, subliniind necesitatea adaptării la valorile și tendințele europene. Această lucrare a avut un impact profund asupra culturii românești și a contribuit la afirmarea literaturii moderne românești.

Luând ca reper tezele și ideile avansate de Lovinescu, precum și de întreaga pleiadă de gânditori români care s-au aplecat din unghiuri complementare sau opuse asupra fenomenelor discutate și teoretizate de acesta în influența sa lucrare, Academia Română și partenerii săi a inițiat și a organizat începând de acum un an și urmează să organizeze în continuare anul acesta o serie de evenimente publice în care mediul academic, intelectual și publicistic românesc este chemat să discute, să evalueze, să reconsidere, să redefiniească și să elaboreze marile teze și teme ale acestei perene dezbateri naționale. În discuție nu vor fi doar tezele și teoriile lui Eugen Lovinescu, ci și întregul set de teorii, perspective și abordări alternative sau complementare care au fost dezvoltate și discutate în sfera culturală, intelectuală și academică românească în ultimii o sută de ani.

Văd consolidat rolul Academiei Române, exprimat simbolic la această Zi de sărbătorire a Culturii Naționale, în primul rând prin definirea cadrului unui dialog extins cu instituții și membri ai societății românești, prin care împreună să putem aduce o contribuție la această descriere, dar și explicație, densă, care să ne ajute, totodată, să ne înțelegem și să ne acceptăm ca societate coezivă, dincolo de diferențele reale dintre noi, dincolo de și în prelungirea controverselor superficiale, uneori atât de zgomotoase și de cacofonice între principalii actori politici și culturali ai acestei țări.

Cultura ne cuprinde pe toți. Cultura ne definește și ne completează identitatea.. Cultura ne mântuiește. Cultura este destinul nostru. Cultura ne salvează.

Identitatea lingvistică a românilor din Republica Moldova în perspectiva cercetării internaționale (sfârșitul sec. XX – începutul sec. XXI)

IGOR ȘAROV

Introducere

Problema identității lingvistice a românilor din Republica Moldova a generat, în ultimele decenii, un interes deosebit în rândul cercetătorilor străini. Această temă a fost discutată pe larg atât de specialiști din Federația Rusă, cât și de istorici și lingviști din Europa Occidentală, fiecare abordând subiectul din perspectivă proprie. Disputa centrală rezidă în clarificarea relației dintre „limba moldovenească” și limba română: sunt ele limbi distincte sau două denumiri pentru aceeași limbă? Miza acestei întrebări depășește domeniul strict lingvistic, având și conotații identitare și politice, mai ales în contextul istoriei zbuciumate a Basarabiei și al perioadei de dominație sovietică. Prezentul articol examinează modul în care istoricii și lingviștii străini, în special cei ruși și occidentali, au studiat și interpretat identitatea lingvistică a românilor din Republica Moldova, din ultimele două decenii ale secolului XX și până în prezent. Vom evidenția contribuțiile acestor cercetători, contextul istoric al apariției diferitelor opinii și gradul de convergență sau divergență a concluziilor lor. De asemenea, ne propunem să subliniem în ce măsură factorii politici au influențat discursul științific în această privință și cum consensul academic internațional tratează astăzi subiectul.

Context istoric

Pentru a înțelege interpretările cercetătorilor străini asupra identității lingvistice moldovenești, este esențial să delimităm contextul istoric în care se înscrie această problemă. Încă de la începutul perioadei sovietice, autoritățile URSS au promovat ideea existenței unei limbi moldovenești distincte de limba română, ca parte a unei politici mai largi de consolidare a identității separate a Moldovei față de România. În Republica

Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM), limba locală a fost denumită oficial „limba moldovenească” și, începând din 1940, a fost impusă folosirea alfabetului chirilic pentru a o diferenția de limba română din România (scrisă cu alfabet latin). Această politică lingvistică făcea parte din strategia imperială țaristă și ulterior stalinistă de justificare a anexării Basarabiei (în 1812, respectiv 1940) – prin insinuarea că moldovenii ar fi un popor distinct de români, vorbind o limbă diferită. În deceniile care au urmat, discursul oficial sovietic a continuat să sprijine teza „limbii moldovenești” separate, deși realitatea lingvistică nu justifica o astfel de separare. Mulți filologi și istorici din URSS au fost nevoiți, sub presiune politică, să susțină această teză în lucrările lor. Cu toate acestea, spre sfârșitul anilor 1980 – în contextul politicii de transparență (glasnost) promovate de Gorbaciov – au început să iasă la iveală studii și opinii care contraziceau poziția oficială. Un exemplu notabil este studiul filologilor ruși R.A. Budagov și S.B. Bernștein, realizat încă din perioada sovietică, dar care a fost ținut nepublicat multă vreme. Acest studiu, făcut cu rigoare științifică, concluziona fără echivoc că limba moldovenească și limba română nu sunt două limbi diferite, ci una și aceeași limbă, cu structură gramaticală și vocabular fundamental unitar. Autorii subliniau că diferențele dintre graiul moldovenesc din Basarabia și limba română standard sunt minore și neesențiale, insuficiente pentru a le considera limbi separate. Nu întâmplător, această concluzie contrară ideologiei oficiale a fost cenzurată în epocă; studiul a văzut lumina tiparului abia în 1988, când climatul politic a permis discutarea mai liberă a problemei. Odată cu prăbușirea Uniunii Sovietice (1991) și declararea independenței Republicii Moldova, s-a creat un context favorabil reexaminării obiective a identității lingvistice a majorității populației. La 27 august 1991, Declarația de Independență a Republicii Moldova a proclamat limba română drept limba de stat, reafirmând identitatea comună cu limba vorbită în România. Totuși, în 1994, noua Constituție a Republicii Moldova a reinstaurat denumirea de „limba moldovenească” ca limbă oficială, reflectând schimbările de orientare politică internă.

Această oscilație terminologică la nivel oficial a menținut vie controversa și a galvanizat interesul cercetătorilor străini, care au urmărit cu atenție evoluția politicilor lingvistice și a dezbaterilor identitare din

tânărul stat. Pe plan internațional, la sfârșitul anilor 1990 și începutul anilor 2000, problema a început să fie privită din ce în ce mai mult ca una de dinamici identitare post-sovietice. Studii occidentale au încadrat situația Moldovei în contextul mai larg al națiunilor post-imperiale care își redescoperă identitatea, iar lingviștii și istoricii au analizat modul în care moștenirea sovietică a influențat percepția asupra limbii. În ansamblu, la nivelul comunității științifice internaționale s-a conturat un consens potrivit căruia lingvistic vorbind, moldovenii și românii împărtășesc aceeași limbă, diferențele rezidând mai degrabă în denumire și nu în structură sau origine. Cu toate acestea, a rămas subiect de discuție felul în care denumirea limbii este instrumentalizată politic – aspect asupra căruia vom reveni în secțiunile următoare.

Perspectivile cercetătorilor ruși

Cercetătorii din Federația Rusă au jucat un rol central în dezbaterile privind identitatea lingvistică din Republica Moldova, dată fiind implicarea istorică directă a Rusiei (țaristă și sovietice) în destinul Basarabiei. O caracteristică importantă este că mulți dintre lingviștii și istoricii ruși care au scris pe această temă în ultimele decenii își începuseră cariera în perioada sovietică, când erau constrânși să se alinieze ideologic. Astfel, ei au fost martorii schimbării de paradigmă de la dogma oficială la libertatea de a exprima concluzii științifice obiective. Un exemplu elocvent îl reprezintă filologul R. A. Budagov. În 1985, Budagov a publicat la Moscova lucrarea „Сходства и несходства между родственными языками (Романский лингвистический материал)”, în care a fost nevoit – conform liniei politice a vremii – să trateze limbile română și moldovenească drept entități distincte. Textul abundă în pasaje care, la prima vedere, par să contrapune „limba moldovenească” celei române. De pildă, autorul folosește formulări precum „limbile romanice orientale (româno-moldovenească)”, sau enumeră „româna și moldoveneasca” ca două limbi moderne separate în cadrul romanice.

Astfel de expresii creează cititorului impresia că ar fi vorba de două limbi diferite. Această abordare reflecta constrângerile ideologice ale epocii: Budagov trebuia să se conformeze directivelor oficiale, chiar dacă propriile sale convingeri științifice erau altele. Abia după căderea URSS,

același studiu a fost republicat în 2004 (postum, după moartea autorului), exact în forma originală din 1985.

Reeditarea sa nealterată după aproape două decenii a arătat cât de literal fuseseră preluate constrângerile politice în textul științific – și cât de ușor pot fi acestea interpretate greșit atunci când sunt scoase din contextul istoric. Un exemplu concret: Programă de lucru a cursului de Romanistică istorică de la Universitatea de Stat din Vladimir (Rusia), semnată în 2016 de conf. E. E. Cikina, includea încă sintagma „limba română și limba moldovenească” ca două limbi separate în enumerarea limbilor romanice studiate.

Faptul sugerează că autorul acelei programe a înțeles din lucrarea lui Budagov că cele două sunt diferite, ceea ce nu era, de fapt, concluzia reală intenționată de Budagov. Ironia este că Budagov însuși, eliberat de presiunile politice, a revenit la opiniile sale științifice autentice, formulate inițial încă din 1956. Într-un curs universitar de lingvistică romanică (edițiile din anii 1970 și 1980) – curs destinat studenților filologi – Budagov afirmă explicit că grupul limbilor romanice de răsărit cuprinde limba română (atât din România, cât și din Republica Moldova), alături de idiomurile romanice sud-dunărene (istoromâna, aromâna, meglenoromâna). Cu alte cuvinte, în viziunea lui Budagov (atunci când putea vorbi liber ca savant), ceea ce se numea oficial „limbă moldovenească” nu era altceva decât limba română vorbită pe teritoriul dintre Prut și Nistru.

Contribuții individuale ale cercetătorilor ruși post-sovietici

O serie de alți lingviști și istorici ruși contemporani au examinat problema și, în marea lor majoritate, au ajuns la concluzii convergente cu ale savanților români: și anume că nu există o limbă moldovenească separată de limba română. Printre aceștia se numără R. Piotrovski, G. P. Klepikova, B. P. Narumov, A. D. Dulicenko, precum și alții care au abordat subiectul în studii de specialitate sau articole academice. Un punct de cotitură în literatura de specialitate rusă îl constituie articolul publicat în 1995 de lingvistul R. Piotrovski. Acesta atrage atenția că nu se poate confunda un grai regional subordonat (graiul moldovenesc din Basarabia) cu limba română literară, care este limba standard supradialectală comună.

Piotrovski argumentează ferm că expresiile „limba română” și „limba moldovenească” denumesc aceeași realitate lingvistică, chiar dacă în uz politic sau popular par a indica entități diferite. El califică termenul „limbă moldovenească”, folosit istoric în Basarabia, drept „un instrument al politicii imperiale țariste, iar apoi al politicii stalinist-bolșevice”. Scopul acelei politici lingvistice, subliniază Piotrovski, a fost izolarea Basarabiei (și ulterior a RSS Moldovenești) de arealul cultural românesc, indiferent de argumentele lingvistice false invocate. De altfel, Piotrovski își exprimă și nedumerirea față de situația post-1991, afirmând că nu poate nicicum înțelege atitudinea acelor locuitori ai Republicii Moldova care insistă cu încăpățănare asupra folosirii glotonimului „limba moldovenească”, deși realitatea obiectivă indică unitatea limbii.

Un alt contribuabil important la subiect a fost G. P. Klepikova (1931–2006), lingvistă cunoscută pentru studiile asupra interferențelor lingvistice slavo-române. Klepikova nu recunoștea existența unei limbi moldovenești distincte; în lucrările sale, discutând influențele reciproce dintre limbile slavă și română, ea trata moldoveneasca drept parte integrantă a spațiului limbii române. De altfel, Klepikova menționează că problematica interferențelor fusese deja abordată de specialiști mai vechi precum P. Sârcu, Ia. Iațimirski, M. Serghievski, C. (S.) Bernștein, R. Budagov ș.a. – indicând o continuitate în preocupările lingviștilor pentru spațiul româno-moldovenesc. Prin aceasta, ea se alătură implicit opiniei dominante potrivit căreia „limba moldovenească” este în fond limba română, diferențele regionale fiind firești în evoluția oricărei limbi extinse geografic. Lingvistul B. P. Narumov oferă, la rândul său, o perspectivă sociolingvistică asupra subiectului. El subliniază că unitatea limbii române ca instituție socială este demonstrată de existența unei singure limbi literare moderne, formată istoric în secolele XVI–XIX pe teritoriul celor trei provincii românești (Transilvania, Țara Românească și Moldova) și folosită astăzi atât în România, cât și în Republica Moldova. Faptul că în Republica Moldova această limbă este numită oficial „limba moldovenească” nu înseamnă, precizează Narumov, că am fi în prezența unei limbi diferite. Prin urmare, diferența este de nume, nu de fond. Narumov merge mai departe și, în calitate de coautor al capitolului despre limba română în volumul de sinteză „Limbile lumii: Limbile romanice” (Москва, Hayka,

2001), consemnează explicit că în Republica Moldova denumirea oficială a limbii rămâne „moldovenească”, însă după renunțarea la teoria „limbii moldovenești” separate și revenirea la alfabetul latin (1989), se răspândește tot mai mult denumirea de limba română pentru aceeași limbă. Mai mult, autorii aceluși studiu (L. I. Luht și B. P. Narumov) consideră „limba moldovenească” doar un dialect al limbii române, evitând să îi acorde un capitol distinct. Ei datează și perioadele de evoluție ale limbii române moderne: 1840–1860 ca fază inițială (când, datorită scriitorilor ca V. Alecsandri, N. Bălcescu, C. Negruzzi, s-au creat normele supradialectale apropiate de limba vorbită curent), 1860–1917 ca fază de consolidare a limbii literare, iar 1920–1944 ca etapă a unificării depline și stabilizării normelor literare. În mod semnificativ, nu există nicio referire la vreo evoluție separată a unei „limbi moldovenești” în afara acestor repere istorice ale limbii române; așa-numita limbă moldovenească este asimilată dialectului (regional) moldovenesc al românei, care a contribuit și el – alături de celelalte subdialecte – la formarea limbii române standard moderne.

Cercetătorii ruși au analizat și modul în care contextul politic a influențat terminologia folosită de lingviști în trecut. M. V. Domosilețkaia, într-un articol publicat în 2011, examinează evoluția studiilor de limba română în Rusia la mijlocul secolului XX. Ea prezintă un indice bibliografic al principalilor specialiști sovietici care s-au ocupat de limba română: profesorul M. V. Serghievski (1892–1946), academicianul V. F. Șișmariov (1875–1956), profesorul D. E. Mihalci (1900–1973) și membru-corespondent R. A. Budagov (1910–2001). Domosilețkaia constată că, da, toți aceștia au utilizat la un moment dat și sintagma „limba moldovenească” în lucrările lor – însă au făcut-o sub presiune politică, la insistența organelor de partid sovietice. Regimul sovietic încerca astfel să ofere acoperire științifică tezei sale politice privind existența unui popor și a unei limbi moldovenești distincte, pentru a justifica status quo-ul teritorial. Domosilețkaia, conștientă de acest context, nu folosește niciodată în mod serios sintagma „limba moldovenească” în analiza sa, preferând termenul corect din punct de vedere științific – limba română. Concluzia implicită a studiului său este că literatura lingvistică rusă produsă sub dictat politic trebuie citită critic, înțelegând dublul limbaj: adevărul științific strecurat printre rânduri versus formulările impuse ideologic.

Convergență științifică și opinii izolate

Ținând cont de ansamblul acestor contribuții, se poate afirma că majoritatea covârșitoare a specialiștilor ruși contemporani recunosc unitatea limbii române pe ambele maluri ale Prutului. Această convergență a fost consfințită și de lucrări de sinteză, precum volumul amintit *Limbile lumii: Limbile romanice* (2001), în care nu apare nicio limbă „moldovenească” ca atare, autorii tratând realitatea lingvistică din Republica Moldova în cadrul limbii române, alături de dialectele ei istorice. Faptul că savanții ruși nu au simțit necesar să dedice un capitol separat „limbii moldovenești” este un semnal clar al poziției științifice actuale: anume că, fără ingerințe politice, argumentele lingvistice nu susțin existența unei limbi de sine stătătoare numite moldovenească. Există totuși câteva voci izolate care continuă să susțină perspectiva vechii școli sau să menționeze „limba moldovenească” ca entitate separată, probabil din inerția terminologică sau din convingeri personale nealiniate consensului. Un exemplu este Petru Cervinski, care într-o publicație din 2012, listând limbile romanice moderne, încă menționează „limba română și limba moldovenească” ca limbi distincte. Astfel de poziții însă nu sunt argumentate științific solid în lucrările recente și tind să fie marginale în peisajul academic actual. Mai degrabă, ele reflectă perpetuarea unor clișee sau eventuale influențe ideologice care persistă la nivel individual. Important de remarcat este că aceste opinii nu invalidează consensul; dimpotrivă, faptul că sunt puține la număr și neîmpărtășite de comunitatea lingvistică largă le subliniază caracterul atipic.

Perspectivile cercetătorilor occidentali

În paralel cu analiza realizată de savanții ruși, problema identității lingvistice din Republica Moldova a fost abordată și de cercetători din Europa Occidentală și America de Nord, deși într-o măsură mai restrânsă. În general, lingviștii și istoricii occidentali au privit chestiunea prin prisma studiilor de naționalism și politică lingvistică în regiunea post-sovietică, adesea confirmând punctele de vedere ale specialiștilor români și ruși liberali: și anume că din punct de vedere strict lingvistic, nu se justifică diferențierea între o limbă „moldovenească” și limba română. În mediul academic occidental, există un larg consens că așa-numita limbă moldovenească este,

de fapt, varietatea regională a limbii române vorbită în Republica Moldova, iar controversa ține mai curând de aspecte identitare și politice. Spre exemplu, într-un studiu din 1999 publicat în *Slavic Review*, istoricul american Charles King analizează modul în care a fost „construită” identitatea lingvistică moldovenească în perioada sovietică. În articolul său intitulat sugestiv „The Ambivalence of Authenticity, or How the Moldovan Language Was Made”, King demonstrează că ideea unei limbi moldovenești distincte a fost o creație politică menită să dea greutate identității separate a Moldovei în contextul URSS. El evidențiază că, de-a lungul istoriei, graiul moldovenesc nu a fost niciodată atât de diferit de limba română încât să constituie o limbă separată, iar apartenența sa la limba română a fost recunoscută tacit chiar și de unii lingviști sovietici atunci când contextul politic le-a permis. Studiul lui King, ca și monografia sa *The Moldovans: Romania, Russia, and the Politics of Culture* (2000), sunt adesea citate ca referințe esențiale în Occident pentru înțelegerea relației limbă-identitate în Moldova. Practic, perspectiva occidentală confirmă că diferențierea „moldovenească vs. română” este un artefact politic-istoric, nu o realitate lingvistică obiectivă. Totuși, nu toți autorii occidentali au evitat capcana politizării. O lucrare recentă care a stârnit discuții este cea a lingvistului franco-elvețian Patrick Sériot, specialist în lingvistica slavă și istoria ideilor lingvistice. În 2021, Sériot a publicat (tradus în limba rusă) un studiu cu un titlu interogativ provocator: «Ce se află în spatele numelui limba moldovenească?». În acest text, Sériot susține explicit că denumirea limbii în Republica Moldova reprezintă o problemă eminamente politică, sugerând că disputa nu poate fi rezolvată fără a lua în calcul factorul politic. El vede controversa „limba română vs. limba moldovenească” ca pe un simptom al confruntărilor identitare și al influențelor geopolitice în regiune, mai degrabă decât ca pe o problemă care are un răspuns obiectiv, lingvistic. Această abordare a lui Sériot – care mută accentul de pe planul științific pe cel politic – a fost receptată critic de unii specialiști. S-a remarcat că perspectiva lui este extrem de politizată și, astfel, riscă să nu contribuie la clarificarea științifică a problemei, ci să o complice și mai mult. În fond, dacă se afirmă că totul este politic, se poate pierde din vedere faptul (acceptat de majoritatea lingviștilor) că, indiferent de denumire, structura și sistemul limbii rămân cele ale limbii române. Cu alte cuvinte, mulți cercetători

consideră că problema denumirii corecte a limbii ar trebui tratată științific, nu prin negocieri politice, chiar dacă sensibilitățile identitare ale populației trebuie și ele avute în vedere.

Savanții din Republica Moldova sau România au reacționat la argumentele lui Sériot, subliniind că numele limbii este o chestiune de adevăr științific, stabilit de comunitatea lingvistică, și nu un atribut ce poate fi schimbat după circumstanțe politice. Indiferent de schimbările de guvernare sau de orientare geopolitică, realitatea lingvistică obiectivă rămâne aceeași: populația majoritară din Republica Moldova vorbește limba română (în variantă locală), fapt confirmat de gramatică, vocabular, istorie literară etc. Ca atare, responsabilitatea mediului politic ar fi doar să recunoască verdictul științei, nu să încerce să-l influențeze. Această poziție este susținută și de forurile academice naționale: de exemplu, Academia de Științe a Moldovei a declarat în repetate rânduri că limba oficială a statului trebuie să fie numită „limba română” în virtutea adevărului științific, chiar dacă Constituția (până de curând) folosea alt termen.

Rezumând perspectiva occidentală, putem spune că aceasta se aliniază în linii mari cu concluziile la care au ajuns și lingviștii ruși neînregimentați politic: limba română este limba comună a românilor de pe ambele maluri ale Prutului, iar „limba moldovenească” este o etichetă născută din contexte politico-istorice specifice, fără fundament de diferențiere structurală. Ceea ce diferă uneori este doar accentul în interpretare – cercetătorii occidentali pun adesea problema în contextul politicilor identitare și al discursurilor naționale, evidențiind modul în care limbajul poate fi folosit ca instrument politic (exemplul Sériot). Cu toate acestea, chiar și aceștia recunosc, de regulă, adevărul de bază al unității limbii. În ansamblu, studiile occidentale, alături de cele rusești și românești, contribuie la o imagine unitară: aceea a unei comunități lingvistice românești care depășește granițele politice actuale, în contrast cu discursurile separatiste care au apărut într-un anumit context istoric și care astăzi își pierd din credibilitate.

Concluzii

Analiza studiilor realizate de istorici și lingviști străini, din ultimele decenii, asupra identității lingvistice a românilor din Republica Moldova conduce la o concluzie esențială: din punct de vedere științific, limba vorbită

de majoritatea cetățenilor Republicii Moldova este limba română, iar așa-numita „limbă moldovenească” nu reprezintă o entitate distinctă, ci același idiom sub alt nume. Acest rezultat este susținut de argumente istorice, lingvistice și sociolingvistice prezentate de numeroși cercetători ruși și occidentali, odată ce constrângerile ideologice au fost îndepărtate. Practic, atunci când savanții au putut vorbi liber (după 1989), s-a vădit un consens transnațional: diferențele regionale de vocabular sau accent dintre Republica Moldova și România sunt firești, la fel cum există variații interne și în alte limbi, dar ele nu justifică noțiunea de limbi separate. Studiile cercetătorilor ruși, de la pionierii precum Budagov și Bernștein până la autori contemporani ca Narumov sau Domosilețkaia, au evidențiat clar modul în care politica a influențat terminologia și au reafirmat unitatea limbii române. De cealaltă parte, cercetătorii occidentali au confirmat aceste concluzii și au încorporat subiectul în dezbateri mai largi despre identitate națională și influență geopolitică, subliniind exemplul moldovenesc ca studiu de caz al interferenței dintre lingvistică și politică. Chiar dacă unii autori (precum Patrick Sériot) au pus accentul pe dimensiunea politică a controversii, tendința predominantă rămâne aceea de a trata denumirea limbii ca pe un aspect ce trebuie clarificat de comunitatea științifică, nu de decizii ale politicianilor vremelnici. În prezent, putem spune că știința istorică și lingvistică internațională sprijină fără rezerve identitatea românească a limbii din Republica Moldova. Controversa „română vs. moldovenească” supraviețuiește mai mult ca retorică politică în anumite cercuri decât ca dispută academică reală. De altfel, evoluțiile recente – cum ar fi decizia autorităților din Republica Moldova de a consfinți prin lege (martie 2023) folosirea denumirii oficiale limba română în locul celei de limba moldovenească – arată că și la nivel politic se revine la concluziile dictate de realitatea lingvistică. Astfel, vedem o convergență finală între adevărul științific și decizia politică: limba română este recunoscută ca limba de stat a Republicii Moldova, punându-se capăt, cel puțin oficial, unei disonanțe terminologice care a durat mai bine de jumătate de secol. Rămâne, desigur, un spațiu de investigare pentru viitor: de exemplu, modul în care conștiința identității lingvistice evoluează în rândul populației din Republica Moldova sub influența acestor consensuri științifice și a deciziilor politice recente.

Sociologi, antropologi și alți experți ar putea completa imaginea prin studii asupra percepției publice: în ce măsură oamenii de rând acceptă sau interiorizează faptul că vorbesc limba română și nu o limbă separată? De asemenea, monitorizarea discursului politic și mediatic viitor va fi relevantă: chiar dacă oficial s-a adoptat termenul corect, persistența unor curente identitare alternative ar putea continua la nivelul opiniei publice. În concluzie, aportul istoricilor și lingviștilor străini la clarificarea identității lingvistice a românilor din Republica Moldova a fost substanțial. Prin lucrările lor, acești cercetători au demontat pseudo-teorii impuse politic și au oferit un fundament științific solid pentru politicile lingvistice actuale. Limba română este astfel afirmată ca element central al identității naționale atât în România, cât și în Republica Moldova, indiferent de denumirile folosite în trecut sau prezent. Iar comunitatea academică internațională veghează ca adevărul istoric și lingvistic să nu mai poată fi deturnat cu ușurință de agende politice, în beneficiul cunoașterii și al respectului față de faptele obiective.

REZUMATE
COMUNICĂRI

Stil și identitate în interpretarea arheologică: repere teoretice

ANDREI COROBCEAN

<https://orcid.org/0000-0002-9886-301X>

Vestițiile arheologice, prin varietatea lor, aranjate atât în consecutivitate cronologică, dar și analizate comparativ sincronic, alcătuiesc prin străduința cercetătorilor, grupuri sau culturi arheologice. De cele mai multe ori, aceste categorii convenționale sunt descrise în termenii unor trăsături stilistice reflectate în formele și decorul pieselor și obiectele de artă. Variațiile stilistice au determinat și încercările de a delimita anumite identități din trecut. Un exemplu relevant în acest sens este atribuirea ansamblurilor stilistice unor comunități din epoca fierului menționate în sursele narative antice din spațiul nord și nord-vest pontic. Același lucru este valabil și pentru alte perioade, în care localizarea unor popoare din antichitate este nesigură din cauza caracterului fragmentar al surselor scrise. Corelarea dintre identitate și stil în arheologie a fost abordată și din perspectiva analizei datelor etnografice. Aceasta, realizată cu prudență, oferă un cadru general foarte fertil înțelegerii acestor corelări, contribuind la stabilirea unor modele posibile de interpretare a identităților pornind de la sursele arheologice.

Firul memoriei. Despre simbolurile preistorice în arta cămășii cu altiță din Republica Moldova

MIHAIL BĂȚ

<https://orcid.org/0000-0001-6642-2888>

DIANA ROȘCA

Fără îndoială, societățile preistorice au afișat modele identitare vizuale, utilizând în acest sens seturi de semne caracteristice. În prezent, chiar și în condițiile unei cercetări moderne și interdisciplinare, gradul de conservare și perisabilitatea vestigiilor arheologice ne limitează să recuperăm întreg registrul de simboluri vechi. În aceste împrejurări, atenția cercetătorului este atrasă în mod firesc de obiectele din lut ars, piesele din materie dură animală, artefactele metalice și alte vestigii care au fost decorate de creatorii din vechime. Din perspectivă supraregională și atemporală, putem remarca supraviețuirea unor elemente stilistice (de regulă, geometrice) în diferite medii arheologice, fapt care s-a datorat schimburilor la mare și mică distanță, transferului de idei și tehnologii, mobilității indivizilor, moștenirilor culturale și, nu mai puțin important, existenței unor canoane artisanale. Prin urmare, răspunsul la întrebarea privind rostul și validitatea unei conexiuni dintre trecut și prezent ar trebui căutat anume în acest model euristic.

Patrimoniul arheologic preistoric reprezintă o sursă de inspirație pentru arta tradițională contemporană. În acest context, studiul nostru relevă detaliile unui proiect inedit de cercetare a registrelor ornamentale a două culturi din prima epocă a fierului a spațiului carpato-dunărean, denumite convențional de către arheologi cu apelativele Saharna și Basarabi (Șoldănești). Vom remarca faptul că o serie de simboluri preistorice se regăsesc în setul de elemente utilizate în broderia cămășilor cu altiță, o piesă tradițională a portului din Republica Moldova și România. Totodată, se vor propune noi modele de structurare a decorului cămășilor, registrele fiind inspirate din iconografia preistorică.

Lista orașelor rusești îndepărtate și apropiate în investigațiile istoricilor până la 1917

ION EREMIA

<https://orcid.org/0000-0002-2007-9233>

Textul *Listei* a fost pus în circuitul științific de către August Ludwig Schlözer (1735-1809), istoric și filolog german aflat în serviciul Imperiului Rus membru de onoare străin (1769) al Academiei de Științe din Sankt Petersburg, profesor la Universitatea din Göttingen (1768-1809) în anul 1785 în traducere în limba germană, apoi, în 1816. Lista a constituit obiectul atenției istoricilor din Imperiul Rus: N.M. Karamzin, M.I. Pogodin, R.B. Kazakov, I.I. Sreznevski, N. P. Dașkevici, I. Șaranevici, F. Brun, Nicolai P. Barsov, P.V. Șabelski etc. Lista s-a aflat și în atenția istoricilor români Bogdan-Petriceicu Hașdeu, Alexandru Xenopol, Dimitrie Onciul și Ioan Bogdan. Principala realizare a istoriografiei de până la 1917 a fost că istoricii au pus în circuitul științific acest „fragment geografic”, după noi o importantă sursă istorică, inclusiv pentru Țara Românească a Moldovei. Este adevărat, unii istorici din această perioadă au avut o atitudine sceptică față de această sursă și i-au contestat, pe nedrept, calitatea de sursă istorică veritabilă. Cercetătorii au stabilit că *Lista* a fost alcătuită după surse diferite, atât anterioare alcătuirii *Listei*, cât și contemporane cu ea. Au fost exprimate mai multe puncte de vedere în privința datării *Listei*, dar, în temei, specialiștii s-au oprit la secolul al XIV-lea – începutul secolului al XV-lea și au încercat localizarea unor orașe amintite în *Listă*, inclusiv și din fragmentul care ne interesează aici, ce ține de Țara Moldovei. S-a remarcat existența orașului Cern, localizat în stânga râului Nistru și s-a încercat să se explice, de ce orașele „bulgărești și românești”, cum sunt ele specificate, au fost incluse în *Lista* respectivă și ca orașe rusești.

Noi precizări privind ciclul *Vieții și minunilor Sf. Ier. Nicolae al Mirelor Lichiei* în pictura murală din Moldova secolelor XV-XVI

EMIL DRAGNEV

<https://orcid.org/0000-0001-6174-161X>

Programele iconografice ale ansamblurilor de picturi murale din Moldova secolelor XV-XVI cuprind atât cicluri hagiografice, legate de consacrarea bisericii, cât și „suplimentare”. Sub ultimul aspect se remarcă picturile de la bisericile *Tăierii capului Sf. Ioan Botezătorul* din Arbore, *Sf. Cuv. Parascheva* din Roman și a *Înălțării* de la mănăstirea Sucevița. Printre ciclurile păstrate până astăzi în domeniul picturii murale, cele mai multe sunt consacrate Sf. Ier. Nicolae și Sf. Mare Martir Gheorghe. La începutul secolului XXI, Constanța Costea contabiliza 10 cicluri ale *Vieții Sf. Nicolae* (și încă unul în pictura de icoane). Revenirea asupra acestui subiect se datorează faptului că recente restaurări au dezvăluit încă două cicluri, necunoscute până acum. Cu regret, din primul, dispus în bolta semicilindrică și pe timpanele estic și vestic ale pronaosului bisericii Sf. Nicolae din Rădăuți, s-au păstrat doar două scene și un fragment din a treia (timpanul vestic). Ambele scene fac parte din ilustrarea istoriei celor trei strategii, prezentând înfățișarea lor împăratului Constantin. Al doilea ciclu a fost descoperit în urma înlăturării repictărilor tardive la biserica Sf. Nicolae a mănăstirii Coșula. Ciclul complet probabil a conținut cca 24 de scene, din care astăzi, 6 sunt dispărute împreună cu surparea zidului separator între naos și pronaos, de asemenea, în partea vestică a zidului nordic o parte din repictări nu au fost înlăturate, astfel, una dintre cele două scene plasate aici este complet eclipsată, iar din a doua se mai distinge figura sfântului ierarh pe fundalul unui turn. Puțin neașteptat ciclul începe de la fereastra zidului nordic (scenele *Nașterii* și *Consacrării în diaconie*). Compoziția ciclului completează repertoriul scenelor cunoscute pentru pictura murală din Moldova secolelor XV-XVI. Acest repertoriu urmează să fie precizat, ținând cont de restaurările realizate în ultimele decenii la Lujeni, Popăuți-Botoșani și Bălinești.

Relațiile politice ale domnului Moldovei Petru al VI-lea Șchiopul cu Regatul Poloniei

ION CHEPTENE

<https://orcid.org/0000-0001-9443-2522>

În secolul XVI, relațiile politice dintre domnul Moldovei, Petru al VI-lea Șchiopul, și Regatul Poloniei au fost complexe și marcate de influența puternică a Imperiului Otoman și de conflictele interne din Moldova. Petru Șchiopul a ajuns pe tronul Moldovei în 1574 cu sprijinul otomanilor, însă acest sprijin a provocat o opoziție internă semnificativă, în special din partea boierilor. În același an, domnul Ioan Vodă a reușit la etapa inițială să-l înfrângă pe Petru în câteva bătălii, iar implicarea Poloniei în această dinamică a fost importantă, deși indirectă. Regele Poloniei Henric de Valois a evitat un conflict direct cu Imperiul Otoman, în timp ce cazacii, care se bucurau de autonomie, au trimis un contingent de 1.200 de oameni, condus de hatmanul Svierceviski care va lupta alături de domnul Ioan.

După venirea pe tron a lui Petru, relațiile dintre Moldova și Polonia au fost influențate de instabilitatea internă a Poloniei și conflictele externe cu tătarii și Țaratul Rusiei în cadrul Războiului Levonian (1558-1583). Un moment cheie în această perioadă a fost alegerea lui Ștefan Báthory ca rege al Poloniei în 1575, un eveniment care a favorizat interesele otomane și a menținut un echilibru de putere în regiune, prevenind o posibilă alianță între Polonia și Habsburgi. Aceasta a avut implicații și pentru politica externă a Moldovei, întrucât domnul Moldovei trebuia să țină cont de aceste alinamente externe în negocierea relațiilor politice ale Moldovei cu Polonia.

Astfel, relațiile dintre Moldova și Polonia au fost caracterizate de o serie de negocieri complexe, fiecare stat încercând să-și protejeze propriile interese într-un context european marcat de instabilitate și de lupte pentru influență între puterile regionale.

Cărți reprezentative ale culturii medievale românești în Basarabia

ANDREI PROHIN

<https://orcid.org/0000-0002-9775-046X>

În 2025 se împlinesc 120 de ani de la nașterea preotului și istoricului Paul Mihail (1905-1994), originar din Cornova, județul Orhei. E unul dintre cei mai importanți medieviști postbelici și istorici ai culturii românești, care s-au afirmat în România. Pe parcursul vieții, Paul Mihail a avut șansa să descopere multe documente inedite, manuscrise și tipărituri vechi românești. Între acestea se numără câteva scrieri apreciate drept adevărate monumente ale limbii și literaturii române: „Cazania” Mitropolitului Varlaam, „Predicile” lui Antim Ivireanu, „Letopiseșul Țării Moldovei” de Ion Neculce, ș.a. Aceste exemplare s-au aflat în Basarabia, până la al Doilea Război Mondial, fiind mărturii valoroase ale circulației cărții românești la est de Prut. Alte exemplare ale lor nu mai sunt atestate în Republica Moldova. În prezent, lucrările respective au căpătat și o semnificație identitară. Sunt considerate repere ale afirmării limbii române în Biserica Ortodoxă și ale conștiinței unității românești. În comunicarea noastră, vom analiza informațiile despre aceste exemplare de carte, precum și contribuția părintelui Mihail la salvarea și valorificarea lor științifică.

Destinul tragic al unor ctitorii boierești din Țara Românească

ȘAROLTA SOLCAN

<https://orcid.org/0000-0002-5815-0699>

Cercetarea urmărește istoria ctitoriilor boierești din Țara Românească. Boierimea română a fost profund atașată credinței ortodoxe și a ridicat numeroase lăcașuri de cult pe proprietățile deținute. Bisericile și mănăstirile construite de boieri ei în mare parte erau din zid, acoperite cu fresce valoroase. Multe dintre ele au fost întreținute, restaurate și sunt folosite.

Din păcate există un grup de lăcașuri de cult, răspândite în toată țara, care au fost abandonate, se află în ruină, au fost mutilate și sunt ocolite de atenția comunităților și a autorităților. Printre acestea sunt ctitoriile ale Cantacuzinilor, ale lui Brâncoveanu și ale unui număr mare de boieri locali. Motivele părăsirii sunt multiple de la construirea unor biserici noi la calamități naturale, care le-au afectat iremediabil, ca la Rătești, jud. Buzău.

Deși multe dintre aceste biserici sunt pe Lista Monumentelor Istorice, viitorul lor pare a fi tragic, ele adăugându-se pe lista lungă a monumentelor de istorie și cultură dispărute.

Pentru o istorie culturală a timpului nocturn. Moda anterului de noapte în spațiul românesc, secolul al XVIII-lea

FLORENTINA NIȚU

<https://orcid.org/0009-0009-7103-8325>

Plecând de la aserțiunea că veșmintele reprezintă un limbaj al societății la un moment dat, această cercetare urmărește apariția interesului în legătură cu o specializare a veșmintelor prin raportare la momentul zilei: diurn sau nocturn. Folosirea unor haine (*anteriu* sau *scufie*) de noapte în Principatele Române poate fi identificată, chiar dacă fragmentar, pe baza surselor scrise ale epocii și deschide o perspectivă interesantă de analiză culturală. Dincolo de relevanța pentru cultura materială a acestor comportamente de consum, noile practici asociate somnului și intimității sunt legate de semnificații culturale asociate obiectelor și de noi practici ale oamenilor în relația cu spațiul de locuit.

Restaurarea Bisericii de lemn din Povergina (1782-1783)

DAMIAN LIVIU

Biserica de lemn, cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” (jud. Timiș) aflată pe lista monumentelor istorice/de patrimoniu (importanță: A/Cod LMI: TM-II-m-A-06275) din Povergina a ars în 23 martie 2015. A fost distrusă turla (din șindrilă), pictura, pereții carbonizați, păstrându-se câteva elemente vizibile în exterior din vechiul așezământ (ex. colțurile în coadă de rândunică). Vizitând satul și Biserica am aflat două relatări despre cauza incendiului pe care însă nu am reușit să le verific. În acest context, al discuțiilor și întrebărilor, am găsit puternic exprimat sentimentul de solidaritate al sătenilor credincioși și dorința de restaurare pentru ceea ce exprimă istoricește/simbolic această Biserică de lemn, care face parte din categoria acelor „Biblie ale săracilor”, prin picturile lor, dar și pentru cultivarea religiozității în prezent în satul Povergina. Pereții exteriori ai Bisericii erau acoperiți cu lipitură de pământ și fundația, care a rămas, este din piatră de carieră. Absida altarului are șase laturi. Pictura a fost realizată de unul dintre cei mai importanți zugravi din Banat, Gheorghe Diaconovici. Din lipsă de fonduri Biserica nu a putut fi restaurată imediat, însă Institutul Național al Patrimoniului prin fondurile alocate a început recent demararea procesului de restaurare și conservare a bisericii monument. Voi prezenta importanța Bisericii de lemn pentru comunitatea locală (istorie, religie și elemente de patrimoniu) precum și stadiul actual al lucrărilor de restaurare.

Din activitatea Casei/Epitropiei podurilor din Iași în timpul ocupației militare ruse 1806-1812

TEODOR CANDU

<https://orcid.org/0000-0002-1139-993X>

Podirea străzilor din centrele urbane reprezintă până astăzi un subiect amplu discutat de istoriografia națională, istoricii români reușind să recupereze și chiar să reconstituie în mare acest subiect atât pentru perioada modernă timpurie, cât și pentru perioada regulamentară. În pofida rezultatelor obținute, rămân încă în umbră datele privitoare la activitatea unor structuri însărcinate de îngrijirea întreținerii stării „podurilor” sau a ulițelor podite. Începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, structura care s-a preocupat de această activitate a fost Casa/Epitropia podurilor. Instituție era întreținută fie din banii Vistieriei, fie din taxele colectate de cumpărătorii / arendașii veniturilor / acesteia. Între documentele Fondului Președinților Divanurilor Moldovei și Țării Românești din cadrul Agenției Naționale a Arhivelor a Republicii Moldova, se evidențiază o unitate de păstrare care reflectă chestiunea podurilor din Iași, care a fost amplu abordată în corespondența dintre președintele Divanurilor cu Divanul și, respectiv, cu epitropii podurilor polcovnicul Emanuil Balș (1808-1811) și vornicul Theodor Balș (1812). Datele reflectate de amintitul dosar scot în evidență informații privitor la structura și activitatea Casei podurilor, slujitorii care activau în Biroul (Cantora) acesteia, taxele și modul cum se achitau podelele utilizate la podirea străzilor. În baza acestor informații se poate de urmărit în detaliu acțiunile întreprinse de autorități în vederea îmbunătățirii stării străzilor principale din capitala Moldovei, inclusiv ne aduc unele informații nu numai despre cei care îndeplineau lucrările montare și întreținere a podurilor, dar și măsurile întreprinse în vederea salubrității, date ce cu siguranță vor completa acele lacune care continuă să persiste în cunoașterea respectivului subiect.

Correspondența privind importul de mărfuri austriece și reglementările comerciale de frontieră din Basarabia (anii 1814-1816)

ANASTASIA GUȚU

<https://orcid.org/0009-0004-6224-4817>

Correspondența dintre consulul rus la Iași și autoritățile de frontieră ale Imperiului Rus din perioada 1814-1816 reflectă reglementările comerciale aplicate mărfurilor importate din Austria. Documentele analizate oferă o perspectivă detaliată asupra reglementărilor vamale, restricțiilor impuse anumitor categorii de produse și mecanismelor de control exercitate asupra negustorilor.

Un aspect important al acestor schimburi comerciale îl constituie rolul consulului rus, care intermedia relația dintre comercianți și administrația imperială. Prin intermediul corespondenței oficiale sunt evidențiate dificultățile întâlnite de negustori, precum și poziția autorităților ruse față de fluxul de bunuri din spațiul habsburgic. Documentele indică aplicarea unor măsuri menite să reglementeze volumul importurilor și să protejeze interesele economice ale Imperiului Rus în Basarabia.

Analiza conținutului acestor scrisori relevă modul în care politica vamală era influențată de relațiile bilaterale ruso-austriece. În special, se remarcă încercările administrației ruse de a impune un control strict asupra punctelor de trecere a frontierei, stabilind taxe și verificări riguroase. Aceste măsuri aveau un impact direct asupra activităților comerciale, afectând dinamica importului și exportului de mărfuri și condițiile de desfășurare a comerțului transfrontalier.

Un alt element important evidențiat în documente este structura administrativă responsabilă de supravegherea importurilor. În corespondență este menționat structura aparatului birocratic implicat în gestionarea fluxului de mărfuri, precum și competențele fiecărei instituții în luarea deciziilor privind reglementările comerciale. Documentele sublini-

ază importanța stabilirii unor proceduri clare pentru evitarea abuzurilor și fraudelor economice.

Documentele de arhivă oferă informații valoroase despre mecanismele administrative ale Imperiului Rus în Basarabia, precum și interacțiunile comerciale dintre cele două imperii. Reglementările impuse în această perioadă reflectă nu doar politicile economice adoptate, ci și strategiile de consolidare a controlului imperial asupra unei regiuni aflate la intersecția intereselor economice și politice ale Europei Centrale și de Est.

Rapoartele de inspecție și control vamal din porturile Ismail și Reni – surse importante de patrimoniu documentar în studierea reglementărilor comerciale (1831-1856)

SORIN GRAJDARI

<https://orcid.org/0000-0001-9385-5195>

Datorită poziției lor pe Dunăre, porturile Ismail și Reni au jucat un rol esențial în economia Basarabiei, facilitând schimburile comerciale între Imperiul Țarist și alte state Europene, dar și cu Imperiul Otoman. Deși în istoriografie aceste porturi s-au bucurat de o oarecare atenție din partea cercetătorilor, totuși rolul pe care l-au jucat negustorii în exportul mărfurilor basarabene prin aceste porturi a rămas mai puțin studiat.

Rapoartele de inspecție și control vamal din porturile Ismail și Reni, efectuate în special după aplicarea în Basarabia a structurii de gildă și instituirea Administrației Speciale a orașului Ismail, reprezintă surse documentare valoroase pentru studierea reglementărilor comerciale din Basarabia în perioada 1831-1856. Aceste documente ne oferă informații diverse despre modul în care se desfășura comerțul în aceste porturi: ordine, dispoziții și reglementări privind supravegherea comerțului, unele fraude care erau comise de negustorii locali și cum erau pedepsiți aceștia.

Un exemplu elocvent este un document de arhivă inedit ce investighează nereguli fiscale și comerciale din porturile Ismail și Reni. Documentul este înregistrat cu data de 15 noiembrie 1860, în centrul atenției fiind negustorii mari angroșiști care se eschivau plata taxelor vamale. Pentru combaterea acestor practici, autoritățile imperiale au format comisii de control, iar armata a fost implicată pentru impunerea regulilor stricte asupra fluxului de mărfuri. Au fost făcute mai multe verificări la punctele de trecere, în contextul în care au existat unele suspiciuni de complicitate între oficialii vamali și comercianți, special în legătură cu interzicerea exportului de cereale dictat de începutul războiului Crimeii.

Analiza acestor rapoarte de inspecție și control vamal din porturile dunărene Ismail și Reni ne oferă o perspectivă asupra studierii politicii comercial-vamale ale țarismului în Basarabia, precum și asupra modului în care erau controlați negustorii de către autoritățile imperiale ruse. Aceste aspecte ne permit să înțelegem mai bine cum s-a format și s-a dezvoltat comercial-industrială din Basarabia și care au fost raporturile dintre ea și administrația imperială rusă.

Conacele nobiliare din Basarabia sub dominație țaristă – parte a patrimoniului cultural al Republicii Moldova

CRISTINA GHERASIM

<https://orcid.org/0000-0002-8615-6086>

În primele decenii după anexarea teritoriului dintre Nistru și Prut la Imperiul Rus s-au produs schimbări atât la nivel de arhitectură a spațiului, cât și la nivelul percepției și reprezentărilor despre spațiu ale populației.

Boierii rămași/ veniți în Basarabia după 1812, au început să-și amenajeze un spațiu favorabil lor, deoarece casa, moșia acestuia reprezintă felul său de a fi, accepțiunile sale, ideile sale, fiind acel spațiu în care ei se simțeau în siguranță și protejați. Totodată, locuințele nobililor au devenit pentru aceștia un spațiu de sociabilitate, divertisment și reprezentare socială, prin organizarea seratelor și balurilor, prin primirea funcționarilor ruși. Atât în Chișinău, centrul administrativ al Basarabiei, au fost construite pe parcursul sec. XIX-lea multe case nobiliare, spre exemplu ale nobililor Katacazi, Harting, Keșco, Ralli, Russo, Gafenco etc., cât și pe întreg teritoriu dintre Prut și Nistru, astfel la Cobâlnea a fost construită casa Olgăi Catargi, la Cubolta - conacul familiei Leonard, la Caracușeni - conacul lui Constantin Stamati-Ciurea etc.

Astăzi, în Republica Moldova conacele boierești construite între anii 1812-1918 sunt incluse în Registrul Monumentelor Ocrotite de Stat, puține au fost restaurate/ reconstruite devenind puncte importante de atracție turistică, iar altele se află în degradare.

Dionisie Romano și problema instruirii de la mănăstirea Neamț și Secu. Două interpretări

ION GUMENĂ

<https://orcid.org/0000-0002-4501-3855>

Problema pe care încercăm să o punem în discuție se referă la faptul cum anumite personalități sau evenimente, în cazul nostru Dionisie Romano și problema deschiderii școlii/seminarului de la mănăstirea Neamț și Secu, sunt tratate de către anumiți autori. În cazul nostru ne referim la lucrarea cunoscută a lui Radu Rosetti *Conflictul dintre Guvernul Moldovei și mănăstirea Neamț* și manuscrisul duhovnicului Andronic Popovici, *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*, cel de al șaptelea volum.

La mijloc fiind Lavra Neamțului în opoziția crescândă dintre Instituția Statului și Instituția Bisericii, au fost luate și comparate două interpretări diametral opusă – cea a reprezentantului părții ce apără poziția statului și cea a unui din reprezentativii exponenți ai vieții monahale din anii 50-60 ai secolului al XIX-lea.

Subiectivismul operelor este evident, din care cauză au și fost puse în opoziție, astfel încercându-se de a vedea poziția istoricului și interpretarea care poate fi aplicată atât față de Dionisie Romano, cât și a corectitudinii luate de cele două părți în problema instruirii.

Un exemplu de succes instituțional: Externatul secundar de fete „Oltea Doamna” din Iași în epoca modernă

CRISTINA GUDIN

<https://orcid.org/0009-0002-2912-013X>

Scopul comunicării este acela de a readuce în atenția celor interesați detalii privind parcursul evolutiv al unei instituții de învățământ secundar destinat tinerelor, și anume Externatul „Oltea Doamna”. Existența așezământului a corespuns preocupării de a asigura fetelor accesul la o educație mai înaltă, mai multe feministe implicându-se în dezvoltarea sa, precum Emilia Humpel sau surorile Eleonora și Tereza Stratilescu. Acestea nu s-au preocupat doar de formarea mai multor generații de eleve, dar și-au adus aportul la ameliorarea condițiilor concrete în care se desfășurau activitățile didactice, la extinderea ofertei școlare și la diversificarea activităților extrașcolare. Alături de alte profesoare ale institutului s-au implicat în campanii de conștientizare a binefacerilor care decurgeau din instruire, au pledat pentru lărgirea drepturilor pentru femei și au transformat externatul într-un spațiu de întâlnire a părinților, cadrelor didactice, elevelor și absolventelor. Vor fi avute în vedere principalele etape parcurse de școală în perioada modernă, dar și evoluția cifrei de școlarizare, performanța școlară, componența corpului didactic, transformările produse în profilul așezământului de învățământ.

Dosarele privind tentativele de emigrare a țăranilor din Basarabia în Caucaz, Extremul Orient, Siberia – surse importante de patrimoniu documentar

VIOREL BOLDUMA

<https://orcid.org/0000-0003-2111-3701>

O sursă importantă de patrimoniu documentar în studierea proceselor social-economice a Basarabiei în a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX sunt documentele depozitate la Agenția Națională a Arhivelor, fondul 329, inventarul 3. Documentele incluse în aceste dosare reprezintă corespondența dintre autoritățile țariste centrale și funcționarii locali din Basarabia cu privire la cererile/tentativele de emigrare a țăranilor, pe pământurile statului, din județele Basarabiei. Dosarele conțin listele țăranilor dornici să emigreze, starea economică a acestora, cauzele emigrării, componența etnică, precum și încercările autorităților locale de a reglementa acest proces.

Documentele depozitate în acest fond atestă că după anexarea, în 1812, a Basarabiei la Imperiul Rus, o parte a populației a fost forțată să emigreze peste Prut, în Principatul Moldovei, de teama transformării țăranilor liberi în țărani iobagi. Situația economică a țăranilor s-a înrăutățit și mai mult odată cu implementarea politicii de colonizare și de deznaționalizare practică de autoritățile imperiale, pe parcursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, cu populație alogenă, care a beneficiat de anumite înlesniri și privilegii. Acest fapt a determinat populația Basarabiei, de a emigra în Caucaz, Extremul Orient, Siberia, drept cauză fiind lipsa suficientă de teren agricol.

Registrele parohiale – surse importante de patrimoniu documentar în studierea problemelor demografice în Basarabia (secolul al XIX-lea – anii '20 ai secolului al XX-lea)

VALENTIN TOMULEȚ

<https://orcid.org/0000-0003-4696-2064>

O sursă importantă de patrimoniu documentar în studierea istoriei locale le revine registrelor parohiale. Conform unor date, registrele parohiale au fost instituite în Basarabia din anul 1807. Însă, extrasele privind numărul nou-născuților, cununaților și decedaților s-au păstrat în fondul Registrelor Parohiale de Stare Civilă ale bisericilor din Basarabia al Agenției Naționale a Arhivelor (fondul 211) doar din anul 1814, iar pentru majoritatea satelor – doar din 1835. Spre exemplu, *Registrele parohiale ale bisericii cu hramul „Sf. Nicolae” din satul Tabani, județul Hotin*, conțin informații valoroase despre locuitorii satului, deși fragmentare (doar pentru anul 1835 în grafie româno-chirilică), pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea și informații mai complete (din anii 1873-1920) pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea – anii '20 ai secolului al XX-lea.

Până în anii '40 ai secolului al XIX-lea în registrele parohiale era trecuți doar creștinii, din 1826 – catolicii, din 1832 – luteranii, din 1835 – evreii și din 1874 – rascolnicii. O formă unică/tip a registrelor parohiale în Basarabia a fost introdusă doar din anul 1831.

Registrele parohiale perfectate de preoții bisericilor din Basarabia conțin informații detaliate despre numărul nou-născuților, al celor cununați și al persoanelor decedate, fiind prevăzute pentru un an și conțineau trei părți distincte:

1. „Despre cei născuți” – includea numărul conform ordinii, data nașterii și creștinării, sexul și numele nou-născutului, numele părinților și apartenența lor religioasă, numele nașilor de botez și al preoților care au efectuat taina botezului.

2. „**Despre cei cununați**” – includea numărul conform ordinii, starea socială, domiciliul, numele, prenumele și vârsta mirelui și miresei, apartenența lor religioasă, la a câta căsătorie erau, numele nașilor de cununie și al preoților care au oficiat cununia.

3. „**Despre cei decedați**” – includea numărul conform ordinii, data și luna decesului și înhumării defunctului, locul de reședință, numele și vârsta persoanei decedate și apartenența ei în cazul minorilor, cauza decesului, numele preoților care au oficiat taina împărtășaniei, preotul care a oficiat înhumarea și cimitirul în care defunctul a fost înmormântat.

La sfârșitul anului, preotul bisericii alcătuia un tabel în care făcea totalurile celor nou-născuți, cununați și decedați.

Palate bucureștene proiectate de Paul Gottereau și reprezentarea lor în medalistica românească

ADRIANA ROȘCA

În contextul actual, identitatea unei comunități urbane este dată și de mediul construit, acesta reflectând în mod egal aspectele sociale, culturale și etnice ale locului. Ceea ce ne înconjoară are un impact major asupra noastră ca indivizi, prin urmare, cunoașterea contextului construirii unor clădiri emblematice pentru Bucureștiului modern și a modalității de punere în valoare a acestora, prin intermediul medaliilor comemorative, ajută la o mai bună înțelegere a modului în care comunitatea bucureșteană a funcționat de-a lungul timpului. În același timp, medaliile prin dimensiunea, forma și caracterul lor portabil reprezintă un mijloc accesibil de a transmite succint un mesaj cu scopul de a comunica transformările care dau comunității urbane o nouă înfățișare, întrucât acestea prezintă perspectiva unui grup restrâns asupra unor idei și concepte unanim acceptate. Utilizarea acestor medalii în vederea promovării lucrărilor editate în cursul secolelor XIX-XX reprezintă o caracteristică specifică perioadei și o constantă în ceea ce privește înregistrarea realizărilor, potrivit intereselor unei societăți într-o continuă schimbare.

Mănăstirile de Stil Vechi din România: păstrători ai tradițiilor religioase și culturale

IACOV CHELARU

Mănăstirile de Stil Vechi din România reprezintă un pilon esențial al conservării tradițiilor religioase și culturale ortodoxe, fiind legătura vie dintre trecutul istoric al Bisericii Ortodoxe Române și prezentul contemporan. Aceste așezăminte monahale, care urmează ritul liturgic al Bisericii Ortodoxe Ruse de Stil Vechi, sunt păstrătoare ale unui patrimoniu spiritual și cultural distinctiv, în care rugăciunea, icoanele, cântările bisericești și obiceiurile tradiționale joacă un rol fundamental.

În ciuda provocărilor moderne, mănăstirile de Stil Vechi din România au reușit să păstreze vie practica religioasă tradițională, având un impact semnificativ asupra comunităților înconjurătoare. Aceste locașuri de cult nu sunt doar centre de spiritualitate profundă, ci și centre de învățătură, unde se transmit cunoștințe religioase, dar și meșteșuguri tradiționale și obiceiuri de viață monahală.

În acest context, mănăstirile de Stil Vechi din România, oferă un exemplu viu despre cum tradițiile pot rezista și se pot adapta la schimbările lumii moderne, fără a compromite esența învățăturii și practicii ortodoxe. Astfel, aceste mănăstiri nu sunt doar locuri de cult, ci și adevărate bastioane ale patrimoniului spiritual și cultural românesc.

O privire critică a „surorii mai mari”: imaginea monarhiei românești interbelice în rapoartele Legației Franței la București

ALEXANDRU-MURAD MIRONOV

Regii români s-au bucurat, de-a lungul timpului, de o presă destul de bună. Cât timp au domnit, legea și cenzura le-au apărut imaginea. În timpul regimului comunist, ideologia dominantă s-a străduit să le compromită memoria, dar reușita a fost îndoielnică. După 1990, indiferent de opțiunea politică, discursul istoric le-a fost categoric favorabil, probabil și ca o reacție la propaganda antimonarhică anterioară. În fapt, până acum, istoriografia românească nu a discutat relaxat nici măcar despre rolul acestei instituții în societatea vremii ei.

Documentele franceze pe care se bazează această comunicare fac parte din fondul *Roumanie, 1918-1929. Oameni politici*, care se găsește în Arhivele Diplomatice ale Ministerului francez al Afacerilor Externe. Vom încerca să descriem imaginea critică pe care observatorii străini o aveau despre această instituție a României Mari.

Centrul Cultural Orășenesc Chișinău (1927-1928)

ION VALER XENOFONTOV

<https://orcid.org/0000-0002-5993-1235>

În a doua jumătate a anilor 1920, în Basarabia, sub egida Ministerului Instrucțiunii Publice, au fost înființate o serie de centre culturale orășenești la Chișinău, Tighina, Orhei și Cetatea-Albă. Dezideratul consta în răspândirea unei culturi temeinice de masă în mediul urban, de consolidare a conștiinței naționale, dezvoltarea sentimentelor patriotice și a celor spirituale. În vederea implementării acestei activități se prevedeau următoarele mijloace: organizarea unei biblioteci, stimularea pasiunii pentru lectură, organizarea de așezători culturale în zilele de duminică și cu ocazia sărbătorilor naționale și bisericești. La 30 martie 1927 a fost aprobată funcționarea Centrului Cultural Orășenesc Chișinău condus de academicianul Ștefan Ciobanu. Deoarece în Chișinău funcționau mai multe centre culturale ce urmăreau același deziderat enunțat de Șt. Ciobanu: „ar fi o necesitate imperioasă ca toate aceste societăți să-și concentreze forțele, formând o singură societate de propagandă, care ar putea dispune de mai multe mijloace și materiale morale”. Activitatea Centrului a început la 3 aprilie același an, la ora 12:00, printr-un vast program desfășurat în Sala Teatrului Național. La „prima șezătoare”, cu acces liber pentru public, au participat cca 1 000 de intelectuali din localitate: magistrați, militari, medici, târgoveți, meseriași ș.a. La un an de la activitatea Centrului Cultural, Ștefan Ciobanu s-a adresat șefului Inspectorului școlar al Regiunii XV Chișinău cu următoarea propunere: „Întrucât Societatea Ateneul de la Nistru a hotărât să ceară afiliere la Ateneul Român din București, care iar putea da sprijinul său așa fi de părerea că Centrul Cultural din Chișinău la caz de afiliere a Ateneului de la Nistru la Ateneul Român să se contopească cu cel dintâi”. La 14 mai 1928, autoritățile de la București au ținut însă să specifice că „nu trebuie desființată organizarea Centrului Cultural Orășenesc; acest centru poate sprijini sau colabora cu celelalte societăți de cultură, și fără să fie contopite cu ele”.

Intelectualitatea universitară „moldovenească” între emulație și rezistență. Cazul Institutului Învățătoresc din Bălți

LILIANA ROTARU

<https://orcid.org/0000-0002-3051-5721>

După războiul germano-sovietic, concomitent cu restabilirea sistemului de învățământ superior în RSSM, regimul a organizat un proces grăbit de formare a corpurilor didactico-științifice ale instituțiilor de învățământ superior. Pentru că numărul cadrelor revenite din evacuatie era infim de mic în comparație cu necesitățile, regimul a recurs la delegarea masivă a „specialiștilor” din instituții de învățământ și cercetare din URSS, iar în contextul revenirii la politica de indigenizare a cadrelor la noile periferii naționale conturate după 1945, și la resursa locală – absolvenții universităților din România și alte state europene „burgheze”. Drept urmare, au fost create corpuri profesionale eterogene din punct de vedere al originii geografice, etnice, sociale, după nivelul de educație și profesional, dar și politic.

Hibriditatea corpurilor profesionale, politicile de personal și cele promovate față de intelectualitatea sovietică în perioada stalinismului târziu au produs câteva straturi de identități în mediul intelectualității universitare. Dacă cea mai mare parte a angajaților din școlile superioare ale RSSM a acceptat, formal sau real, „regulile jocului” impuse de regim, o altă parte a manifestat o opoziție pasivă și discretă, unii reprezentanți ai „fracțiunii moldovenilor”, în mare parte cu origini transnistrene, au dezlănțuit o opoziție deschisă față de procesele de de-naționalizare și rusificare a învățământului superior, declarat „moldovenesc” și „pentru moldoveni”. Este „cazul naționaliștilor” de la Institutul Învățătoresc din Bălți, izbucnit la sfârșitul anilor 1940 ca un protest împotriva ofensivei de rusificare a învățământului pedagogic din RSSM, împotriva atitudinilor velicoșovinite ale colegilor lor importați din afara republicii și a desconsiderării vorbitorilor de „limbă moldovenească”. „Naționaliștii de la

Bălți" au fost susținuți de unii angajați ai Ministerului Învățământului din RSSM, inclusiv de ministreul Artiom Lazarev, dar prin implicarea înalților demnitari de partid din RSSM și de la Moscova, „conflictul” a fost soluționat fără prea multe jertfe. Însă ecourile „cazului” s-au resimțit, inclusiv în alte instituții din RSSM până la mijlocul anilor 1950.

Creația bijutierului Alexei Marco – parte a patrimoniului cultural al Republicii Moldova

LILIANA CONDRATICOVA

<https://orcid.org/0000-0002-8735-3364>

Alexei Marco a devenit un bijutier bine cunoscut și înalt apreciat în arta plastică din spațiul actual al Republicii Moldova, destinul fiind un model de rezistență. Deportat în frigurile Siberiei, în noaptea de 5 spre 5 iulie 1949, a trecut calvarul împreună cu toată familia, alături de zeci de mii de basarabeni. În comunicarea de față ne propunem să-l readucem acasă pe Alexei Marco, care ar fi împlinit la 17 martie vârsta de 90 de ani. Studiile noastre s-au concentrat pe cele trei etape din activitatea sa: anii 1949-1960 reprezintă formarea la Tobolsk, în atelierul de confecționare a articolelor din os, corn; în anii 1960-1973 a studiat la Moscova, fiind admis în rândurile Uniunii Artiștilor Plastici. A revenit apoi la Chișinău în 1973 pentru a activa în atelierele Fondului Plastic al UAP din RSSM, iar după 1981 se lansează ca liber profesionist.

S-a manifestat în calitate de bijutier, șlefuitor al osului și cornului, a practicat forarea artistică a metalului, emailarea artistică, lăsând moștenire o creație inestimabilă care merită a fi inclusă în patrimoniul cultural al țării.

Blugi, muzică și (R)evoluții: tendințe culturale în rândul tineretului român (1968-2000)

CRISTIAN DUMITRESCU

<https://orcid.org/0009-0000-0989-1397>

Studiul analizează valorile culturale promovate de regimul comunist din România în rândul tineretului în perioada 1968-1989, concentrându-se pe trei aspecte esențiale: vestimentația, muzica și atitudinile comportamentale. Cercetarea examinează modul în care regimul a încercat să impună un model de conduită standardizat, folosindu-se de educație, propagandă și control social și impactul pe care acest proces l-a avut după 1989. Pentru compararea diferențelor dintre linia promovată de partid și direcțiile urmate de către tineri, am utilizat metoda analizei comparative și descriptive, utilizând surse ale istoriei orale, documente care se regăsesc în cadrul Arhivelor Naționale din România și Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, cercetări produse de Centrul de Cercetări pentru Problemele Tineretului, colecții de interviuri, scrisori adresate de tineri către postul de radio „Europa liberă” și reviste periodice. Folosind interviuri și metoda calitativă și cantitativă de presă, studiul explorează măsura în care aceste valori impuse au fost internalizate sau, dimpotrivă, respinse în perioada postcomunistă. Cu toate că a existat o diminuare progresivă a influenței valorilor comuniste în primii ani ai tranziției și multe dintre reperele culturale oficiale au fost contestate, educația ideologizată și controlul social au continuat să își facă simțită prezența, modelând percepțiile tinerilor asupra instituțiilor statului și potențând tendința acestora către conformism social.

Mănăstirea „Pogorârea Sfântului Duh” din Găvănoasa – mărturie a revigorării ortodoxiei românești în Republica Moldova

IGOR BERCU

<https://orcid.org/0000-0001-8227-028X>

Mănăstirea „Pogorârea Sfântului Duh” din Găvănoasa (Cahul) este un exemplu al renașterii spiritualității ortodoxe românești în Republica Moldova, reflectând, în mod profund, procesul de revigorare a tradițiilor religioase românești în perioada postsovietică. În contextul unei societăți care a traversat o perioadă de ateism forțat și de restrângere a libertății religioase, așezământul „Pogorârea Sfântului Duh” din Găvănoasa a devenit un centru spiritual, unic în felul său, unde monahismul păstrează și promovează valorile ortodoxiei românești, oferind un refugiu al credinței de Neam și Țară.

Comunicarea analizează istoria, semnificația și impactul acestei mănăstiri asupra revitalizării religioase și culturale a regiunii. Fondată într-o perioadă de mari transformări, mănăstirea joacă un rol esențial în educația religioasă a tineretului, în formarea unui cadru spiritual stabil și în întărirea legăturii între Biserica Ortodoxă Română și comunitățile ortodoxe din Republica Moldova. De asemenea, mănăstirea este un centru important pentru promovarea tradițiilor liturgice românești.

În cadrul acestei analize sunt evidențiate activitățile liturgice, educaționale și sociale desfășurate de mănăstire, care au un impact semnificativ asupra comunității din localitatea Găvănoasa și din împrejurimi. Prin organizarea de slujbe, cursuri biblice și diverse evenimente religioase, Mănăstirea „Pogorârea Sfântului Duh” a devenit un centru de formare spirituală, un loc de întărire a identității religioase și de aprofundare a înțelegerii valorilor ortodoxiei tradiționale.

Mănăstirea nu doar că sprijină păstrarea tradiției ortodoxe românești, dar și contribuie la promovarea unui model de adaptare a spiritualității ortodoxe la realitățile contemporane ale Republicii Moldova.

În ciuda provocărilor economice și sociale, Mănăstirea rămâne un far de lumină pentru comunitatea locală, un loc de întâlnire a credinței cu tradiția și cultura românească. Astfel, Mănăstirea „Pogorârea Sfântului Duh” din Găvănoasa poate fi considerată o mărturie vie a revigorării ortodoxiei românești în Republica Moldova, un exemplu de continuitate spirituală și culturală care depășește provocările istorice și sociale.

Cercetarea este realizată în cadrul subprogramului: Cultură și politică în contextul schimbărilor regimurilor politice: de la Basarabia românească la Republica Moldova (acronim: CPCSRP, cod: 010402).

Fenomenul diasporei și păstrarea valorilor culturale

NATALIA GRĂDINARU

<https://orcid.org/0000-0002-8144-5997>

Migrația cetățenilor Republicii Moldova către statele europene a devenit un fenomen amplu, influențat de factori economici, sociali și geopolitici. În acest context, comunitățile moldovenești din Belgia, România, Franța și Germania reflectă atât eforturile de conservare a identității culturale, cât și procesele de integrare în societățile gazdă.

Un element central este bilingvismul și educația în limba maternă, esențiale pentru continuitatea identitară. De asemenea, diaspora creează spații culturale proprii – asociații, biserici, festivaluri –, care contribuie la coeziunea comunitară. Noile tehnologii facilitează transmiterea patrimoniului cultural, dar și reinterpretarea unor tradiții.

În Belgia, moldovenii se organizează în jurul bisericilor ortodoxe și al asociațiilor culturale, care mențin coeziunea comunității prin festivaluri și evenimente educaționale. În Franța, diaspora este activă în domeniul muncii și pe scena culturală, unde intelectuali și artiști moldoveni, precum Tatiana Țibuleac, abordează tematici legate de migrație și identitate. În Germania, moldovenii sunt prezenți în industrii diverse, însă diaspora este mai dispersată, ceea ce îngreunează formarea unei identități comunitare puternice. Cu toate acestea, inițiativele religioase și culturale din orașe precum Berlin și Frankfurt sprijină menținerea legăturii cu valorile naționale.

Studiul diasporei moldovenești demonstrează că identitatea culturală este un proces dinamic de adaptare și transformare. Dacă unele comunități pun accent pe conservarea tradițiilor, altele contribuie la noile realități culturale prin hibridizare și inovare, redefinind apartenența migranților moldoveni în contextul globalizării. Studiul diasporei moldovenești în aceste patru state europene demonstrează că identitatea culturală nu este statică, ci rezultatul unor procese dinamice de adaptare

și transformare. Dacă în unele contexte predomină eforturile de conservare a tradițiilor prin biserici și centre culturale, în altele, diaspora moldovenească contribuie la noile realități culturale prin hibridizare și inovare. Pe termen lung, această interacțiune între identitatea națională și cea europeană redefineste apartenența culturală a migranților moldoveni, generând noi forme de expresie identitară în contextul globalizării.

Evoluția învățământului religios și teologic în Republica Moldova (1990-2025)

OCTAVIAN MOȘIN

<https://orcid.org/0000-0002-6169-2122>

După jumătate de veac de prigoană asupra credinței, când au fost închise sfintele lăcașe și așezăminte, slujitorii și credincioșii prigionii, iar elementul religios scos din școală, după anul 1990 urmărim o renaștere spirituală.

Vom încerca să analizăm evoluția învățământului religios și teologic în Republica Moldova în ultimele decenii, urmărind viața Bisericii prin pregătirea viitorilor slujitori în instituțiile autohtone (școli de cântăreți, licee, seminare și facultăți de teologie), precum și modalități de catehizare a copiilor, tinerilor și credincioșilor. Va fi analizată viața școlilor teologice, implementarea disciplinei *Religie* în învățământul preuniversitar și activitatea școlilor duminicale din diverse regiuni ale republicii.

Nu vor fi ignorate studiile, manualele și întreaga literatură religioasă tipărită și pusă la îndemâna celor dornici de a cunoaște mai multe despre religie, în special despre creștinismul ortodox, îmbrățișat de majoritatea populației din acest teritoriu.

Vor fi prezentați și cei mai importanți oameni din domeniul educației și teologiei, care au contribuit și contribuie la implementarea învățământului religios și teologic în Republica Moldova.

Studiul va include și statistici ale celor care pledează pentru a studia în instituțiile teologice, dar și a celor care se bucură de ora opțională *Religie* în școlile statale.

Peisajul urban în arta plastică națională

NATALIA PROCOP

<https://orcid.org/0000-0003-4900-1787>

În contextul distrugerii unui număr mare de monumente de arhitectură și al necesității de a le conserva și restaura, studiul peisajului arhitectural capătă o importanță deosebită pentru cercetare. Peisajul urban a fost și rămâne o temă de actualitate pentru artiștii plastici din Republica Moldova, printre care se numără: Șneer Cogan, Grigore Fiurer, Eugenia Gamburd, Mihai Grecu, Ion Chitoroagă, Gheorghe Munteanu, Arcadie Antoseac, Petru Jireghea, Valentina Brâncoveanu, Vasile Movileanu, Ludmila Țoncev, Veaceslav Ignatenko, Mihai Mungiu, Victor Crețu ș.a.

Cercetarea include analiza picturilor din colecțiile de stat ale Republicii Moldova, dar și din colecțiile personale ale artiștilor plastici care au abordat în lucrările lor arhitectura urbană. Un loc primordial îl ocupă edificiile de importanță națională și clădirile de patrimoniu, precum: Biserica Măzărache, ansamblul Catedralei Mitropolitane din Chișinău, Primăria municipiului Chișinău, Turnul de Apă, Moara Roșie ș.a.

Motivul peisajului urban diferă în funcție de perioada istorică. În anii '50 ai secolului XX, picturile reflectă scene de reconstrucție a Chișinăului. În anii '60-'70, se observă o accentuare a procesului de industrializare, prin prezența numeroaselor fabrici și a blocurilor locative multietajate.

Artiștii plastici au reușit să aducă în atenția publicului imaginea orașului Chișinău cu edificii de valoare istorică. Preocupați de conservarea valorilor naționale, pictorii au ales să evoce, prin operele lor, arhitectura devenită astăzi cartea de vizită a țării, care va rămâne un simbol național pentru multe generații viitoare.

Schimbarea denumirii limbii oficiale a Republicii Moldova și impactul acesteia asupra identității naționale, etnice și culturale

LI XIAORU

De la obținerea independenței, unul dintre subiectele centrale în procesul de construire a statului Republica Moldova a fost formarea unei noi imagini a statului național și crearea unei noi identități. În acest context, problema denumirii limbii de stat a fost subiectul unor dezbateri îndelungate, provocând conflicte aprinse între diferitele forțe politice din țară și devenind unul dintre momentele esențiale ale luptelor de partid și ale jocurilor multilaterale. Istoric, moldovenii și românii au rădăcini comune.

Din punct de vedere lingvistic, limba moldovenească și limba română nu sunt semnificativ diferite. Mulți lingviști consideră că „moldoveneasca” nu este o limbă distinctă de română în sens științific, ci ar trebui privită mai degrabă ca o variantă sau un dialect al limbii române. Cu toate acestea, unii lingviști susțin că moldoveneasca este o limbă română răsăriteană independentă.

În practică, pentru majoritatea populației nu reprezintă o mare dificultate în comunicare sau în viața de zi cu zi dacă limba națională este numită „moldovenească” sau „română”. Totuși, problema limbii de stat, care implică aspecte legate de națiune, țară, istorie și realitate, joacă un rol esențial în construirea identității naționale moldovenești. În același timp, aceasta devine inevitabil un indicator al tendințelor politice.

Ce este munca. Șerban Savu la cea de-a 60-a ediție a Expoziției Internaționale de Artă – la Biennale di Venezia

IOANA CIOCAN

Lucrarea de față își propune realizarea unei analize asupra operei „What Work Is / Ce este munca” de Șerban Savu, artist invitat Atelier Brenda (Sophie Keij și Nana Esi), curator Ciprian Mureșan care a reprezentat România la cea de-a 60-a ediție a Expoziției Internaționale de Artă - la Biennale di Venezia, în perioada 20 aprilie - 24 noiembrie 2024. Pavilionul național al României, prezent în două spații în Veneția, explorează relația dintre muncă și timp liber. În Pavilionul național din Giardini della Biennale, Șerban Savu a expus un poliptic monumental alcătuit din 45 de picturi realizate în perioada 2005-2024, iar Institutul Român de Cultură și Cercetare Umanistică de la Veneția a fost transformat într-un atelier de mozaic unde serii de profesori și studenți la arte din România și Republica Moldova au lucrat la realizarea unui mozaic de mari dimensiuni. Șerban Savu își propune să doneze mozaicul realizat, intitulat „Adevărata natură” pentru a fi amplasat în spațiul public din Chișinău, Moldova.

Elemente filosofice pentru o istorie a transumanismului

VIOREL VIZUREANU

<https://orcid.org/0000-0002-6778-2268>

Incursiunea mea istorică pleacă de la premisa de bază că *transumanismul* reprezintă o expresie conceptuală în cadrul modernității, una în care se urmărește programatic – prin centralitatea teoretică și practică acordată științei – ca anumite aspecte și evoluții proprii modernității să fie intensificate. La rândul său, modernitatea este considerată aici o construcție istorică, culturală (o epocă) definită în mod esențial de voința ființei umane de a situa știința (iar apoi tehnica și tehnologia) în centrul existenței individuale și colective pentru a le înțelege și îmbunătăți evoluția. În mod corespunzător, filosofia modernă reprezintă acea figură istorică decupată – de ea însăși! – în istoria filosofiei (la rândul său constituită ca sistem general de semnificații tot în și prin filosofia modernă) care pune știința în centrul înțelegerii de sine și a realității. De aceea, idei direcționale pentru concepția transumanistă (la modul general) se vor regăsi în majoritatea construcțiilor majore / canonice ale filosofiei moderne, de o manieră mai mult sau mai puțin explicită. Vom puncta această necesară afinitate prin unele idei și poziții filosofice carteziene.

Sfârșitul istoriei sau reconsiderarea axei valorice

DUMITRU DODUL

<https://orcid.org/0000-0003-4235-4467>

Căderea comunismului în anii '90 ai secolului XX, l-a determinat pe Fukuyama să readucă în discuție conceptul „sfârșitului istoriei”, generând astfel o serie de dezbateri și critici. Constatăm astăzi că în lume se întâmplă ceva absolut nou și radical, schimbări profunde și inedite care se manifestă la nivel global. Natura complexă și fluidă a acestor schimbări, fără un centru spiritual/geografic gravitațional; lipsa unui lider recunoscut, formă primară sau stil, departe de a fi un dezavantaj, conferă agilitate și capacitatea acestei „noi lumi” de a se autodefini.

Putem vorbi despre o situație în care trecând prin diferite etape ale transformării/tranziției omeniei, dar și societățile/ culturile/ religiile, ajung în starea de liminalitate, unde nu au devenit încă acele entități care doresc a fi, dar nici nu mai sunt ceea ce erau cu mult timp înainte. Drept rezultat, omul /cultura/ societatea sunt ancorați într-o stare de „stagnare metafizică”.

Avalanșa tehnologiilor în viața noastră a transformat omul modern într-o ființă predominant vizuală, influențată în mod decisiv, inițial de televiziune și mai târziu de alte mijloace de comunicare vizuală. Rezultat al culturii vizuale, care treptat pierde capacitatea de a gândi critic și de a înțelege lucrurile în profunzime, este descris de Sartori drept „*homo videns*”, ușor de manipulat de către mass-media și liderii politici, care utilizează imagini emoționale, cu scopul creării unor stări de frustrare pentru a promova și a instrumentaliza stereotipuri, ce pot duce la discriminare și ură influențând, astfel, opinia publică, având consecințe negative pentru democrație.

Autonomia relațională: un paradox?

CRISTIAN IFTODE

<https://orcid.org/0000-0003-3768-9879>

Prezentarea mea discută mai multe versiuni propuse în filosofia morală și politică de dată recentă ale conceptului de autonomie *relațională*. Miza este de a lămuri dacă aceste versiuni amendate ale ideii moderne de autonomie sunt mai adecvate pentru a da seama de realitatea socială contemporană și importanța relațiilor personale în configurarea identității umane decât versiunile clasice ale ideii de autonomie, de tip substanțial sau procedural. Luând în discuție cazuri-limită din registrul „opresiunii internalizate”, al adicției asumate ca trăsătură identitară sau al vieții de supunere liber aleasă, încercăm să înțelegem dacă noțiunea de autonomie relațională poate da seama de aceste situații cel puțin la prima vedere paradoxale și greu de compatibilizat cu o viziune de tip liberal. Sugestia mea va fi că pentru a depăși aceste paradoxuri este nevoie să introducem și o noțiune de *autenticitate* relațională ireductibilă la conceptul de autonomie relațională sau la o simplă condiție necesară pentru exercitarea acesteia.

Condiția femeii în cadrul familiei și societății în viziunea gânditorilor români din secolul al XX-lea

SVETLANA COANDĂ

<https://orcid.org/0000-0002-1269-8085>

Concepțiile gânditorilor români Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Nicolae Iorga ș.a cu referire la rolul și condiția femeii în familie și societate sunt destul de complexe și controversate. M. Eliade aprecia femeia ca începutul „tuturor începuturilor”. În viziunea lui, căutările identitare ale bărbaților se produc și se rezolvă prin mijlocirea femeilor. Aname femeia îl conduce pe bărbat spre revelația sacralului; ea îl face să înțeleagă că trebuie, mai întâi, să pornească căutarea în adâncurile sufletului său.

C. Noica reflecta, îndeosebi, despre esența feminității. El considera că elementul caracteristic fundamental al femeii este dragostea, pasiunea. „Feminitatea se definește, poate, tocmai prin această virtute de a se transfigura prin dragostea de a se spori pe sine, iar nu împrăștia. Farmecul fizic, resorturile voinței, antenele inteligenței, ființa însăși, totul e augmentat prin dragoste”, menționa C. Noica în articolul *Însemnări despre feminitate*.

Însă, de rând cu elogiarea virtuților femeii, în reflecțiile unor gânditori români din această perioadă întâlnim și afirmații că a-i da femeii drepturi politice ar fi o greșală fundamentală, care ar periclita forța unei națiuni (M. Eliade, E. Cioran ș.a.). La rândul său, Gheorghe Brătianu, Nicolae Iorga ș.a considerau că este absolut necesar pentru dezvoltarea societății și culturii românești ca femeia să se emancipeze. Ei atenționau că situația de atunci a femeii era incompatibilă cu modernitatea. Iar C. Noica accentua că „tot ce a fost esențial pentru om și societate a stat în mâna femeii: familia, limba, educația fundamentală, cultul religios”.

Hypomnemata și responsabilitatea comunicării online – o adaptare a paradigmei stoice în contextul influencer-ului contemporan

ANDREI PERCIUN

<https://orcid.org/0000-0003-0401-0604>

Prezenta lucrare propune o explorare comparativă între etica stoică a antichității și fenomenul influencer-ilor din spațiul digital contemporan, utilizând ca instrument conceptual central noțiunea de „hypomnemata”.

Pornind de la întrebarea ipotetică privind modul în care un stoic ar naviga în peisajul rețelelor sociale actuale, cercetarea analizează contrastul dintre practicile de auto-prezentare din filosofia stoică și cele predominante în cultura influencer-ilor. Hypomnemata, în tradiția stoică, reprezintă un exercițiu spiritual de notare și reflecție personală, orientat spre dezvoltarea sinelui autentic, nu spre expunere publică. Se argumentează că un influencer care ar adopta principiile stoice ar cultiva o comunicare bazată pe autenticitate, moderație în auto-prezentare și consistență între identitatea din mediul online și cea din viața cotidiană. Accentul s-ar plasa pe transmiterea valorilor și înțelepciunii practice, nu pe etalarea realizărilor personale sau pe cultivarea unei imagini idealizate. Analiza contrastează această abordare cu fenomenul prevalent al influencer-ilor contemporani, care construiesc frecvent identități digitale inconsistente cu realitatea, centrate pe aparențe și stimulare afectivă imediată. Se evidențiază inversarea fluxului identitar: în timp ce stoicul ar reflecta în online identitatea sa autentică, influencer-ul contemporan tinde să-și adapteze comportamentul real pentru a coincide cu personajul digital creat. Implicațiile acestei inversări sunt analizate din perspectiva autenticității, responsabilității comunicaționale și efectelor asupra dezvoltării personale.

Cercetarea contribuie astfel la o reevaluare a responsabilității etice în comunicarea digitală prin prisma unui concept filosofic antic, demonstrând potențialul discursului stoic de a oferi repere valorice relevante pentru provocările spațiului virtual contemporan.

Simetria contextuală a adevărului și falsului în procesul descoperirii științifice

CONSTANTIN STOENESCU

<https://orcid.org/0000-0002-3235-7771>

În tradiția filosofiei științei se considera că adevărul este rezultatul unei cercetări independente de orice context și că influențele externe duc doar la erori. *Noua filosofie a științei* și *Programul puternic în sociologia științei* au schimbat această perspectivă și au argumentat că procesul descoperirii științifice nu este în niciun sens independent de context și că, în mod simetric, contextul duce atât spre adevăr, cât și spre fals. În acest studiu întăresc acest punct de vedere pe baza câtorva studii de caz.

Dileme epistemice în teoria mecanicii cuantice

ECATERINA LOZOVANU

<https://orcid.org/0000-0002-5722-1600>

Problema legată de hotarul dintre realitate și fantezie este una perenă în filosofie și știință. Pentru a explica lumea au fost inventate povestiri, iar mai apoi, dragostea față de acestea, a dus la confuzia dintre reprezentările asupra lumii și lumea însăși. Confuzia aceasta îi afectează pe oamenii de știință, deoarece acestea pun bariere în calea progreselor ulterioare. Pentru a le evita, trebuie să echilibrăm încrederea în puterea cunoașterii cu conștiința faptului că până și ipotezele înaintate sunt, în fond, ipoteze. Trebuie de reținut, că senzațiile sunt provocate în parte de realitate, dar sunt construite în întregime de creier pentru a ne prezenta lumea exact în forma de care avem nevoie. Dincolo de senzații, natura este esențialmente misterioasă și plasată la limita cognoscibilului.

Cea mai bună explicație despre ce este natura este exprimată de știința fizică, care începând cu sec. XX va implica două ramuri distincte: fizica clasică și fizica cuantică. Descrierea naturii de la cele mai mici dimensiuni pe care le putem vedea cu ochiul liber până la stele și planete se numește fizică clasică. Dar, lumea la nivelul micro – atomul, electronul, particulele elementare – sunt descrise de fizica cuantică.

În primul sfert al sec. XX a fost creată mecanica cuantică pentru a explica fizica cuantică. Chiar dacă, de la bun început, teoria dată a fost copilul de aur al științei, ea a fost în același timp un copil-problemă. Încă de la început, inventatorii săi au fost divizați în privința interpretării sale. Unii s-au arătat șocați și neîncredători, alții au declarat-o un gen nou și revoluționar de știință. În această comunicare vom aduce argumentele necesare pentru a dezvălui că problemele conceptuale și dezacordurile care au afectat mecanica cuantică încă de la începuturile ei sunt nerezolvabile, din simplu motiv că teoria este incompletă. Sarcina științei, dacă se dorește să avem răspunsuri simple la întrebările despre natură – trebuie să meargă dincolo de mecanica cuantică, la o descriere inteligibilă a lumii la scara atomilor.

Dinamica valorilor spirituale între tradiție și provocările actuale

MIHAI DAN CHIȚOIU

În prezentarea mea voi pune în discuție rolul valorilor spirituale în articularea comportamentelor la nivel individual și colectiv în contextul provocărilor ideologiei transumaniste. Mai-mult-decât-umanul este astăzi un subiect omniprezent în discursurile filosofice, în cercetarea științifică sau în diferitele forme de ficțiune, astfel că discuția asupra valorilor cu fundament în spiritualitate dobândește o relevanță excepțională în contextul dezbaterilor actuale asupra trans/hiper/supra-umanului.

Probleme cheie ale semanticii obiective

ROMAN BELOGORODOV

<https://orcid.org/0000-0001-7158-5139>

În sens larg, *semnificația* este un obiect care este înlocuit (reprezentat, denotat, semnificat) de un alt obiect – *semn* – într-un anumit discurs. În logică, semnele sunt întotdeauna expresii lingvistice (adică combinații de simboluri) care înlocuiesc în raționamente fie alte expresii lingvistice, fie obiecte nelingvistice, care sunt astfel semnificațiile lor. A *defini* un semn înseamnă a-i arăta semnificația, adică a indica, într-un fel sau altul, obiectul care este substituit (reprezentat) de semnul dat.

O *abordare obiectivă* este o abordare bazată pe studiul obiectului de cercetare din punctul de vedere al unui observator extern indiferent (în raport cu obiectul de cercetare). Principiul metodologic fundamental al unei astfel de abordări („principiul obiectivității”) se reduce la următoarea atitudine: ceea ce observ (din exterior, ca o terță persoană) în obiectul de studiu – scriu, ceea ce nu observ – nu scriu.

A da o *definiție obiectivă* unui semn înseamnă a-i arăta semnificația, adică a pune la dispoziția observației toate trăsăturile distinctive ale obiectului reprezentat de semn și/sau a indica modalitatea de a dezvălui (construi, completa) acele trăsături distinctive ale obiectului semnificat, care, dintr-un motiv sau altul, nu pot fi demonstrate imediat. Până în prezent, doar *definiția nominală* poate fi recunoscută ca fiind obiectivă, în care atât semnul, cât și semnificația, precum și relația dintre acestea, reprezintă numai și numai expresii lingvistice înscrise (adică seturi, combinații de simboluri), deoarece înscrisurile (seturile de simboluri) sunt direct observabile, deci sunt entități obiective. *Definițiile reale* utilizate în științele empirice, în care numai semnele sunt expresii lingvistice, iar semnificația și indicarea semnificației (adică relația dintre semn și semnificație) sunt obiecte care nu sunt expresii lingvistice, nu pot fi recunoscute ca obiective. Sarcina *semanticii obiective* este de a descoperi relația obiectivă dintre semnul obiectiv și semnificația reală non-obiectivă.

Identitate și autenticitate.

Trei modele ale autenticității

DANIEL NICA

<https://orcid.org/0000-0001-9676-3691>

În filosofie, există două căi paralele de problematizare a identității: pe de o parte, ca problemă metafizică, sub forma conceptului de *identitate personală* (concept intim legat de ideea identității numerice); pe de altă parte, ca problemă a filosofiei practice, sub forma conceptului de *autenticitate*. În literatura de specialitate dedicată acestei probleme a filosofiei practice există o dublă există o distincție standard între două modele ale autenticității: una „esențialistă” (autenticitatea ca descoperire de sine, de inspirație rousseauistă) și alta „existențialistă” (autenticitatea ca „alegere originară” a unui proiect fundamental, de inspirație kierkegaardiano-sartriană). Primul, un model expresivist, asumă preexistența unui sine substanțial, „natural”, care trebuie descoperit în adâncurile unei interiorități privilegiate și actualizat prin exprimarea celor mai adânci dorințe; al doilea, un model decizionist, pleacă de la premisa că un astfel de sine, deși nu există, poate fi constituit prin alegerile libere ale individului. Însă, în ciuda diferențelor evidente, ceea ce au în comun cele două modele este ceea ce R. Rorty numea „căutarea unei purități a sinelui”.

Ceea ce îmi propun să arăt este că putem vorbi și de un al treilea model, unul experimentalist, a cărui origine se găsește în filosofia lui Nietzsche, un model care are unele „asemănări de familie” cu celelalte două, dar nu este reducibil la acestea. Acest model, care potrivit aceluiași Rorty, ar putea fi desemnat prin sintagma „amplificare a sinelui” (*self-enlargement*) presupune că autenticitatea reprezintă un joc continuu, nu căutarea unui centru de greutate al existenței. Teza care sintetizează acest model este că „sinele autentic” se constituie într-o manieră estetică, experimentând succesiv o pluralitate de formule și practice identitare.

Două idei secundare se desprind și acompaniază această teză: a. individul autentic reușește să armonizeze cât mai multe experiențe, valori și pasiuni într-un proiect de viață, coerent și original; b. individul autentic își integrează toate contradicțiile existențiale într-o unitate dinamică, deschisă către alte reconfigurări ulterioare.

Identități în interiorul identității: o perspectivă socio-culturală a dezvoltării umane

DINA BARCARI

<https://orcid.org/0000-0002-5764-6617>

Discutăm despre funcția de semnalizare a identității în facilitarea formării grupului cooperant și modul în care natura acestei funcții se schimbă o dată cu structura organizării sociale. În viziunea noastră, semnalele identității facilitează sortimentul pentru coordonarea de succes în societățile la scară largă și că natura multidimensională, dependentă de context a identității este crucială pentru coordonarea de succes, atunci când indivizii trebuie să coopereze în contexte diferite. Mai mult, structura identității este legată de structura societății, astfel încât pe măsură ce societățile devin mai mari și mai interconectate, peisajul identităților devine mai eterogen. Astfel, ne referim direct la necesitatea de a articula dinamica grupurilor emergente, efemere, ca factor major în evoluția culturală umană.

Trăsătura dinamică și schimbătoare a identității poate fi elucidată concentrându-se pe istoricitatea identității, adică pe procesul de construire a *identităților în interiorul identității*. Astfel, pentru a reflecta natura identității în cercetare, este necesară o nouă abordare, una care să descrie modul în care oamenii își construiesc identitățile în viața de zi cu zi, luând în considerare aspectele de dezvoltare și schimbare ale acestor identități. În acest sens, studiul începe să revizuiască trăsăturile intrinseci ale identității. Apoi examinează perspectiva socioculturală ca pas inițial pentru descoperirea unui cadru teoretic și practic adecvat pentru a descrie modul în care oamenii învață identitatea în contexte de zi cu zi.

Fragilitatea politicului

PAUL GABRIEL SANDU

<https://orcid.org/0000-0002-4620-8136>

Pentru greci – cf. Aristotel, *Politica* (I, 2, 1253a) – politicul constituie diferența specifică definitorie pentru oameni. Lecția fundamentală a secolului trecut – pe care acest secol pare că se pregătește să ne-o predea din nou – este tocmai aceea că sfera politicului e caracterizată de o friabilitate aparte, că e mereu sub asalt, că posibilitățile sale sunt limitate. Probabil că Max Weber a fost primul care a semnalat dominația economiei și administrației asupra structurilor politice, iar lista succesorilor săi se întinde de la Carl Schmitt până la Jürgen Habermas. Schmitt scria în 1922 că nimic nu este „mai modern decât lupta împotriva politicului” și îi identificase foarte clar pe cei care purtau această luptă: „Finanțistii americani, tehnicienii industriali, socialiștii marxiști și revoluționarii anarho-sindicaliști se unesc în pretenția lor ca dominația irațională a politicului asupra obiectivității vieții economice să fie eliminată.” (*Politische Theologie*, 82). La Habermas, idei similare pot fi găsite sub conceptul de colonizare a vieții cotidiene de către sistemele sociale. Faptul că astăzi aproape că nu mai este clar în ce fel se produce această subminare a politicului – sau ea este privită ca parte a luptei politice – ar trebui văzut ca un semn că am fost desensibilizați față de continua agresiune, continuul asalt la adresa vieții politice: politicul a fost, în bună măsură, depozat de puterea sa. Atacul asupra politicului se desfășoară acum într-o manieră rutinată și naturalizată, fără agresivitate ostentativă. Atacul asupra politicului poate chiar să îmbrace aparența politicului, astfel încât caracterul său antipolitic abia mai poate fi descifrat – mai ales în cadrul complexe mașinării media pe care Horkheimer și Adorno au numit-o industria culturală, acel flux neîntrerupt și precipitat de actualități și oferte, de angajamente și umori, care, de cele mai multe ori, nu după mult timp devin pur și simplu *trash*.

Misticismul și realismul: Tradiții culturale europene în epoca contemporană

SORIN GURAGATA

<https://orcid.org/0000-0001-8009-4155>

În contextul evoluției tradițiilor culturale europene, raportul dintre misticism și realism sunt un subiect de dezbatere continuă, din momentul apariției ideilor filosofice până la răspândirea largă ca experiența cotidiană. Misticismul, ca formă de cunoaștere transcendentă, și realismul, bazat pe experiență empirică și rațiune, au modelat identitatea filosofică și culturală a Europei.

„Tradițiile mistice ale Europei nu sunt simple relicve ale trecutului, ci repere esențiale pentru o înțelegere profundă a realității contemporane” (Bergson). De-a lungul istoriei, gânditorii precum Meister Eckhart, Henri Bergson și Simone Weil au încercat să contureze o viziune asupra lumii în care misticismul și realismul coexistă într-un echilibru fragil.

Iluminismul și dezvoltarea științei au generat un accent sporit pe raționalitate, minimalizând importanța experiențelor mistice. „Modernitatea nu a anulat nevoia de sens transcendent, ci doar i-a schimbat expresia” (Simone Weil).

Realismul, ca abordare bazată pe observație, rațiune și evidență, se confruntă cu noi provocări. Avansuri în domenii IT, biotehnologie și explorare spațială, se bazează pe metode empirice și raționale, pe date și analize cantitative pentru a rezolva probleme globale. Un aspect este criza epistemologică exprimată ca era „post-adevăr”, unde realismul științific este contestat și în unele cazuri absolut negat.

Utilizarea tehnologiilor moderne de realitate virtuală și inteligență artificială pentru a crea experiențe artistice imersive, care reflectă o latură a realității imaginare, ne apropie de misticism – fiind o căutare profundă a unei legături directe și personale cu divinitatea, cu o realitate transcendentă, își găsește expresii noi în contextul cultural modern.

Un fenomen inedit este neo-spiritualitatea, eco-spiritualitatea și spiritualitatea digitală strâns legată de dispozitivele personale (smartphone-uri și pad-uri), aplicații de meditație, interesul sporit pentru practici spirituale hibridizate cu tehnologia, cum ar fi meditația ghidată de AI și ritualuri virtuale.

În epoca contemporană, misticismul și realismul continuă să coexiste, uneori în conflict, alteori în armonie. Pe măsură ce societatea evoluează, aceste două abordări se transformă, reflectând noile realități tehnologice, culturale și spirituale. În loc să fie văzute ca opuse, ele pot fi considerate două fețe ale aceleiași monede, oferind perspective complementare asupra lumii și locului nostru în ea.

Pluta sau piramida: despre natura curajului intelectual

ALEXANDRU LUPUȘOR

<https://orcid.org/0000-0002-4630-665X>

Comunicarea își propune să abordeze problema curajului intelectual, urmărindu-i originile și particularitățile într-o serie de registre tematice și problematologice precum etica filosofică, psihologia morală, epistemologia virtuții și etica științei. Curajul intelectual ni se descoperă astfel ca fiind o virtute epistemică care asigură dezvoltarea cunoașterii umane în condiții de incertitudine și risc. Un act de curaj intelectual transpare ca un dar altruist, care demonstrează statutul epistemic distins al celui care dăruiește. Ireductibil la calități personale, curajul intelectual întruchipează, în cele din urmă, un fenomen comunicativ aparte ce survine la granița dintre știință și societate: solitudinea creativă.

Elemente dinamice versus constante ale mentalității din perspectiva formării socio- culturale a tinerilor

EUDOCHIA SAHARNEANU

<https://orcid.org/0000-0002-3131-6767>

În gândirea umanistică modernă se atestă ideea că fundamentul identității culturale trebuie căutat, în primul rând, în factorul uman. Anume identitatea socio-culturală unește oamenii într-o anumită epocă sau spațiu. Pentru civilizațiile tradiționale, identitatea individului este direct conectată la grupul social (comunitate, etnie, clasă). Normele culturii de grup au avut un impact extraordinar asupra valorilor și orientărilor individului în epocile istorice anterioare. În societatea actuală ritmul schimbărilor sociale, instabilitatea structurilor sociale tradiționale și a sistemelor de norme și valori, rapiditatea schimbărilor culturale privează conexiunile grupurilor sociale de certitudine, unicitate erodând identitatea grupului. În general, imaginea modernă a lumii, dobândește un caracter plural: multiculturalitatea este la ordinea zilei. Din păcate interpretarea termenului este ideologizat, sunt omise următoarele principii care fac ca multiculturalitatea să fie funcțională: • Recunoașterea dreptului la privatitate anumitor grupuri culturale; • Recunoașterea de către acest grup cultural a necesității de integrare în societate; • Existența unui factor cultural care ar fi comun pentru toate celelalte grupuri culturale.

Conștientizarea acestor prevederi ar aduce la necesitatea definirii sarcinilor de stabilitate și sustenabilitate a unei societăți multiculturale, dinamismul căreia ar provoca cultivarea unor noi sisteme de valori și modele de comportament. Într-o societate multiculturală, identitățile căreia se formează prin constituirea unui spațiu de interacțiune culturală și ideologică în care diferiți actori sociali promovează valori, atitudini și comportamente alternative, procesele migraționale ș.a., modificând, în consecință, comunicarea interculturală.

Problema identității personale în cărțile pentru copii

MARIN BĂLAN

<https://orcid.org/0000-0001-6859-8369>

În filosofie, termenul „identitate” se referă de obicei la o caracteristică sau un element care face o entitate să fie distinctă de altele. În cazul ființelor umane, când vorbim despre identitatea personală, ne întrebăm de unde știm că o persoană este aceeași persoană atunci când multe dintre caracteristicile ei se schimbă în timp.

În filosofia pentru copii sunt folosite povesti pentru a crea o discuție în care elevii se pot gândi la propriile lor identități și la modul în care aspectul vizual i-ar putea defini. Voi aduce în discuție problema identității pornind de la trei cărți ilustrate pentru copii.

Julius Lester ne invită, în *Let's Talk About Race*, spunându-ne: „Eu sunt o poveste. Și tu la fel”. El discută despre modul în care fiecare individ are multe elemente diferite în povestea sa, de la familie, la nume, la aprecieri și antipatii și poate chiar la rasă.

În *The Name Jar*, de Yangsook Choi, este prezentată o tânără coreeană, Unhei, care se mută în America împreună cu familia, iar când ajunge la noua școală, începe să se întrebe dacă ar trebui să aleagă și un nume nou. Problema este dacă Unhei are nevoie, într-adevăr, de un nume american. Dacă, da, cum și-l va alege ea? Apoi, ce ar trebui să facă cu numele ei coreean?

În fine, *Red: A Crayon's Story*, de Michael Hall, este o poveste despre un creion albastru cu etichetă roșie. Toată lumea îl numește Red (roșu), pentru că așa spune eticheta sa și se așteaptă ca el să deseneze roșu. Apoi, își dă seama că eticheta lui a fost greșită. El nu este Red (Roșu), ci este Blue (Albastru)! Odată ce colegii săi recunosc că este un creion albastru, îi laudă abilitățile de desen și îl numesc genial. De atunci, Blue însuși desenează cu mândrie în albastru.

Sensuri ale dreptății în societatea actuală. Cazul Republicii Moldova.

EUGENIA BOGATU

<https://orcid.org/0000-0002-4448-0558>

Dreptatea reprezintă una dintre valorile clasice fundamentale. Pe parcursul timpului au fost realizate un șir de abordări metafizice, ontologice și axiologice privind conceptul de dreptate. Putem aborda dreptatea atât într-o perspectivă teoretică, cât și una aplicativă. În planul interpretărilor teoretice cele mai complexe abordări care vizează dreptatea sunt cele filosofice. În planul pragmatic social, dreptatea este raportată la sfera juridică în mod special. Contextul economic, politic și cultural reprezintă cadrul sferei publice, care determină manifestarea unui anumit tip de dreptate – distributivă, corectivă sau procedurală. Dreptatea reprezintă o valoare culturală, implică un obiectiv social, pentru că această valoare este foarte mult promovată în diferite contexte sociale. În analiza dreptății ca valoare culturală trebuie să luăm în considerare sistemul de valori pe care îl are interiorizat fiecare om. Astfel, nivelul de educație determină sistemul axiologic pe care îl are fiecare om în cadrul societății. În dependență de valorile interiorizate fiecare persoană emite judecăți de apreciere valorică privind conceptul de dreptate. Precaritatea în educație determină și o conștientizare deformată a identității. Iar o identitate slab conștientizată, de orice tip – națională, lingvistică, culturală este echivalentă și cu o distorsionare a înțelegerii conceptului de dreptate. În contextul actual al societății, atât la nivel internațional, cât și național, dreptatea este influențată de șirul de evenimente sociale, culturale, economice și politice care modifică întreg spectrul de sensuri ale dreptății. Deseori, dreptatea este înțeleasă în mod distorsionat. În cazul în care dreptatea este înțeleasă distorsionat, se acționează, de asemenea în moduri care ajung să reprezinte antipodul dreptății – nedreptatea. Dreptatea ca valoare morală reprezintă un tot integru cu binele, adevărul și frumosul. În cazul în care într-un context sau în cadrul întregii societăți se comit nedreptăți și ele sunt tolerate, în acest caz întreaga societate este una disfuncțională. În calitate de virtute, dreptatea trebuie educată atât la nivel teoretic, cât și la nivel aplicativ social.

Preocupare recentă a bioeticii europene: sănătatea creierului vs. bunăstarea societății

VITALIE OJOVANU

<https://orcid.org/0000-0003-3510-0477>

Dat fiind faptul că societatea constituie un cadru complex unde interacționează toate lucrurile, procesele și fenomenele, se poate afirma cu certitudine că nivelul de sănătate umană are repercusiuni evidente și în mediul de habitat uman. Un subiect recent și actual în orientarea europeană a bioeticii constituie analiza interdisciplinară, inclusiv cea social-culturală, a manifestării sănătății creierului uman (a nu se confunda cu subiectele ce țin de psihiatrie). Privitor la aceasta s-a organizat un studiu ce antrenează componente etice/bioetice, medicale, antropologice și socio-culturale. Au fost studiate materiale științifice deja publicate, cât și cele obținute din chestionarea persoanelor cu probleme de sănătate cerebrală. Rezultatele obținute confirmă legătura directă dintre nivelul de sănătate neurologică și cel al bunăstării sociale.

Confesiune și etnie în Republica Moldova: mozaic identitar și provocări ale coexistenței

LILIAN CIACHIR

<https://orcid.org/0000-0001-6290-0715>

Studiul „*Confesiune și etnie în Republica Moldova: mozaic identitar și provocări ale coexistenței*” oferă o analiză detaliată a diversității etnice și confesionale din Republica Moldova, evidențiind atât dificultățile, cât și oportunitățile asociate conviețuirii interetnice și procesului de integrare socială. Studiul contextualizează această diversitate printr-o perspectivă istorică, examinând influențele succesive ale Imperiului Rus, perioadelor de unire cu România și politicilor implementate în timpul regimului sovietic, care au avut un impact semnificativ asupra identităților naționale.

O atenție deosebită este acordată principalelor minorități etnice – ruși, ucraineni, găgăuzi, evrei, bulgari și romi – analizându-se relația acestora cu majoritatea românofonă. Articolul explorează aspecte esențiale precum statutul limbii ruse, politicile educaționale și provocările identitare, punând în evidență factorii care influențează dinamica interetnică în Republica Moldova. De asemenea, sunt discutate provocările actuale, inclusiv influențele geopolitice externe, regionalismul și disparitățile economice, care pot contribui la tensiuni sociale și la dificultăți în procesul de coeziune națională.

În final, studiul propune o serie de măsuri și politici menite să faciliteze integrarea și armonizarea relațiilor interetnice, inspirate din modele europene de gestionare a diversității. Acestea includ promovarea multilingvismului, implementarea unor politici educaționale incluzive și intensificarea dialogului intercultural prin inițiative ale societății civile. Concluzia subliniază faptul că, printr-o valorificare eficientă a diversității sale culturale, Republica Moldova poate construi un model de coexistență echilibrată, capabil să susțină atât stabilitatea socială, cât și integrarea sa în spațiul european.

Sunt drepturile minorităților un concept politic abuzat cultural? Identități și drepturi în Societatea Europeană

DORINA PĂTRUNSU

<https://orcid.org/0009-0007-0867-6776>

Deși, drepturile universale par că neglijează inegalitățile de gen, rasă, sex, etnie, de credință religioasă dublarea lor cu un set de drepturi politice diferențiate cultural, specifice minorităților discriminate sistematic, cresc discriminarea și conflictul social. Miza de a crește puterea de negociere a minorităților în procesul decizional printr-o investiție specială la masa negocierilor, nu asigură funcționalitatea scontată, ci din contra, creează dezechilibru și nedreptate socială.

Scopul meu în această lucrare este să argumentez, pornind de la lucrarea lui Brian Barry, *Cultural diversity and Equity*, că acest mod de a înțelege multiculturalismul și cetățenia europeană este contradictoriu, creând condiții pentru manipulare ideologică și extremism. Este complicat de înțeles legislația drepturilor minorității sau ale grupului atunci când acestea sunt în conflict cu drepturile omului sau drepturile universale. Promovarea unei etici a diferenței bazate pe identitate culturală înseamnă promovarea unei culturi politice de tip „divide și stăpânește, de care pot beneficia doar cei care beneficiază cel mai mult de status quo”. Această politică este împotriva principiului „statului de drept” și creează la nivelul societății ideea falsă că egalitatea și libertatea în democrație ar fi atinse datorită acestor puteri speciale și particulare (drepturi identitare), nu datorită drepturilor individuale egale și universale. Identitatea nu este creatoare drepturilor, ci este miza lor; cu alte cuvinte, nu identitățile protejează drepturile ci drepturile ar trebuie să protejeze identitățile. Prin urmare, atunci când identitatea unei persoane sau a unui grup este lezată, nu drepturile speciale rezolvă „problema”, ci curțile judecătorești și constituționale.

Aspecte etice în cercetările privind grupurile dezavantajate: provocări și soluții

TATIANA MĂRGĂRINT

<https://orcid.org/0000-0002-0217-3613>

Cercetarea grupurilor dezavantajate ridică o serie de provocări etice, având în vedere poziția fragilă a acestora în societate. Aceste grupuri includ persoane afectate de sărăcie extremă, consumatori de droguri, pacienți cu HIV/SIDA, minorități etnice marginalizate, persoane supuse traficului de ființe umane, persoane fără adăpost, lucrătoarele sexului comercial etc. În orice cercetare respectarea drepturilor acestora și protejarea demnității lor reprezintă principii fundamentale. Ne propunem să analizăm principalele dileme etice și soluțiile propuse pentru a asigura o cercetare responsabilă și echitabilă.

În studiile privind grupurile dezavantajate se impune responsabilitate sporită din partea cercetătorilor, care trebuie să adopte o abordare etică riguroasă pentru a proteja participanții și a asigura validitatea studiilor. Principii etice precum consimțământul informat, confidențialitatea, evitarea exploatarei și colaborarea cu comunitățile studiate sunt fundamentale în acest proces. Numai prin respectarea acestor principii, cercetarea poate contribui la o mai bună înțelegere a problemelor sociale și la dezvoltarea unor politici publice echitabile.

Rolul culturii instituționale în echilibrul dintre identitatea europeană și cea națională

LAURENȚIU GHEORGHE

Integrarea în Uniunea Europeană reprezintă un proces complex pe mai multe niveluri. Compatibilitatea dintre instituțiile naționale și cele europene nu poate fi realizată decât printr-o compatibilizarea a valorilor instituționale dar și a modului prin care oamenii se raportează la reguli și la organizații. Lucrarea își propune să analizeze presuposițiile acestui proces din perspectiva experienței aderării României la UE, având ca punct focal analiza valorilor culturale și morale care stau la baza raportării la cultura instituțională autohtonă. În ce măsură etosul autohton care se raportează personalist la instituții este compatibil cu ideea de instituție impersonală? Cum putem adapta instituțiile noastre încât ele să fie compatibile cu cele ale Uniunii Europene dar în același timp să păstreze specificul culturii noastre? În ce măsură este posibil păstrarea identității naționale în contextul respectării rigorilor instituționale europene? Ce poate oferi cultura română instituțională familiei europene? Sunt câteva dintre întrebările pe care le vom explora pe parcursul acestei lucrări.

Modele de etici axate pe principiile grijii și dreptății

ANGHELINA SUCEVEANU

<https://orcid.org/0000-0002-3533-3812>

Existența diferitelor modele de etici pot fi diferențiate în baza unor criterii concrete. Astfel, în funcție de sfera prioritară de aplicare a valorilor morale, deosebim etică generală și etică profesională; din punct de vedere a diferenței dintre metodele de justificare a datoriei morale distingem deontologia kantiană, etica virtuții, etica teleologică a binelui. Un alt criteriu semnificativ în acest context, se referă la valorile în sine, la stabilirea priorității lor reciproce în cadrul alegerii morale. În acest caz se formează diverse modele de etică datorită faptului, că sistemul de norme morale care determină natura acțiunilor noastre și, într-o măsură, natura motivelor și experiențelor, poate fi orientat în primul rând către una sau alta din valorile morale de bază. Cea mai semnificativă fiind opoziția, dar și complementaritatea dintre etica dreptății și etica grijii. Modelele opuse de etică caracterizează moduri diferite de a relaționa cu o altă persoană ca subiect moral. Perspectiva la care ne vom opri în acest articol este una inedită: vom delimita teoretic conceptele de dreptate și grijă, vor fi evidențiate unele abordări ale acestor tipuri de etici.

Principiul echității și tratamentul bolilor neurodegenerative: sinteze etice

ION BANARI

<https://orcid.org/0000-0002-6707-6427>

Bolile Alzheimer, Parkinson și scleroza multiplă afectează neurodegenerativ milioane de persoane la nivel global. Aceste afecțiuni nu doar deteriorează funcțiile cognitive și motorii ale pacienților, ci generează și o serie de probleme legate de accesul la servicii și îngrijiri medicale. Pe măsură ce boala progresează, capacitatea pacienților de a lua decizii adecvate scade, ceea ce provoacă diverse dileme morale în practica medicală. Pentru a asigura un acces echitabil a pacienților cu boli neurodegenerative la serviciile medicale este necesară constituirea unor politici de sănătate care să integreze noi perspective etice în practica medicală. Acestea ar trebui să includă ghiduri clare privind luarea deciziilor substitutive, strategii pentru îmbunătățirea accesului la terapii inovatoare și programe de sprijin pentru îngrijitori. Mai mult, o îngrijire interdisciplinară, care să implice medici, bioeticieni, psihologi, reprezentanți ai cultului religios, pacienți și familiile acestora, este fundamentală pentru a echilibra respectarea principiului echității cu necesitatea furnizării unei îngrijiri centrate pe calitatea vieții pacientului.

Cercetarea culturii organizaționale în management

ANGELA ZELENSCHI

<https://orcid.org/0000-0002-2831-9473>

La etapa actuală cercetătorii manifestă un interes sporit față de cultura organizațională, datorat faptului că noțiunea de cultură reprezintă un concept, ce cuprinde un spectru larg de fenomene ale realității organizaționale. Datorită complexității noțiunii, cercetarea culturii organizaționale poartă un caracter interdisciplinar, reprezentând un obiect de studiu în management, antropologie, sociologie și psihologie.

Introducerea conceptului de cultură organizațională în management a condus la elaborarea unor noi instrumente de management precum: *managementul schimbării*, care începe prin conștientizarea faptului că cauza principală a rezistenței la schimbare a membrilor organizației o constituie cultura organizațională și că sunt necesare programe eficiente de schimbare a culturii organizaționale; *managementul intercultural*, care explică conexiunile existente între cultura națională și cultura organizației, și include programe de evaluare și reducere a riscurilor în activitatea organizațiilor multiculturale; *managementul talentului*, care conține programele de atragere și de retenție, motivare și perfecționare a oamenilor talentați de care organizația are nevoie în prezent și în viitor; *managementul prin valori*, ce integrează programe de formare și dezvoltare a culturii organizaționale prin promovarea valorilor și traducerea lor în realitate prin norme și artefacte în scopul reglementării comportamentului angajaților, și altele.

O întrebare la care se caută un răspuns în cadrul managementului ține de rolul pe care îl are cultura organizațională în dinamica dezvoltării organizaționale. Din această perspectivă cultura organizațională reprezintă un subsistem al organizației, așa cum sunt subsistemele tehnologic, administrativ etc., și care îndeplinește funcția de adaptare la mediul extern și cea de integrare internă. Evoluția culturii organizaționale are

loc ca o reacție la schimbările ce au loc atât în cadrul organizației, cât și la cele din mediul extern. Această abordare este una raționalistă și presupune că pot fi efectuate intervenții atât în subsistemul culturii organizaționale, cât și în celelalte subsisteme ale organizației. Esența managementului prin valori o constituie corelarea sistemului de valori cu practicile organizaționale. Abordarea fenomenologică accentuează faptul că cultura organizațională semnifică realitatea experimentată în comun de către membrii organizației, și determină identitatea organizațională. Organizația este ea însăși o cultură, în sensul că se prezintă ca o rețea de semnificații pentru membrii săi. Pentru a schimba cultura organizațională este necesar de a schimba practicile organizaționale și apoi de a controla procesul de interpretare și conferire a sensului. Simbolurile creează și mențin semnificațiile, sensurile în organizație. Symbolismul organizațional este o parte componentă a teoriei culturii organizaționale.

Subiecte actuale privind cultura medicală în instituțiile militarizate

VIOREL COJOCARU

<https://orcid.org/0009-0008-6898-7709>

Cultura medicală reprezintă o noțiune prin care se marchează diverse relații în sistemul medical prin implicarea elementelor culturale. Instituțiile militarizate prezintă un mediu special în care relațiile medicale se manifestă prin prisma unor atitudini preponderent personalizate. Cele mai reprezentative subiecte ale manifestării culturii medicale în acest domeniu special sunt în cadrul: relațiile medic-pacient/angajat; atitudinea față de sănătatea angajaților din partea conducerii; nivelul de cultură sanitară a angajaților instituției militarizate.

Identitatea umană în contextul inteligenței artificiale: perspective filosofice și etice

DENIS CHIRIAC

<https://orcid.org/0009-0004-9392-3003>

Dezvoltarea și integrarea accelerată a inteligenței artificiale (IA) în societatea contemporană aduce în discuție redefinirea conceptului de identitate umană, generând multiple dileme filosofice și etice. În acest articol examinăm în ce măsură conceptul filosofic tradițional al identității umane este provocat de evoluția rapidă a IA, analizând schimbările conceptuale și morale care rezultă din interacțiunea dintre om și tehnologie.

Sunt explorate implicațiile filosofice ale redefinirii noțiunilor clasice despre conștiință, autonomie și subiectivitate în lumina externalizării cognitive și a emergenței agenției artificiale autonome. Sunt abordate perspective teoretice din filosofia minții și filosofia tehnologiei, care permit o evaluare critică a identității personale într-o lume mediată tehnologic.

În paralel cu această analiză conceptuală, lucrarea investighează implicațiile etice ale utilizării și dezvoltării inteligenței artificiale autonome, punând accent pe dileme legate de responsabilitatea morală, limitele agenției artificiale și statutul ontologic al entităților non-umane. Este examinată problema identificării unei granițe clare între uman și artificial, precum și modul în care pot fi dezvoltate noi forme de etică și conviețuire între agenții umani și non-umani.

În concluzie, în articol susținem că proliferarea agenților inteligenți artificiali necesită dezvoltarea unor noi perspective filosofice și etice, capabile să gestioneze relația complexă dintre uman și non-uman în contextul tehnologiilor emergente.

Un subiect actual al vieții sociale europene: rezistența la antibiotice

ALINA FERDOHLEB

<https://orcid.org/0000-0003-1344-5466>

Una dintre problemele sociale curente ale societății europene, având implicare directă în sănătatea publică cu un context socio-cultural intrinsec, este rezistența la antibiotice. În timpul pandemiei COVID-19, rezistența la antibiotice a crescut considerabil. Se propune un subiect explorat în câteva baze de date (PubMed, MEDLINE, EMBASE, Scopus, Cochrane, Web of Science) și repozitoriul USMF „Nicolae Testemițanu” identificându-se studii relevante pentru rezistența antimicrobiană în timpul COVID-19 publicate din 2019 până 2025. Cea mai frecvent raportată bacterie gram-negativă rezistentă a fost *Acinetobacter baumannii*, urmată de pneumonia *Klebsiella*, *Escherichia coli* și *Pseudomonas aeruginosa*, *A. baumannii* și *K. pneumonia* au fost foarte rezistente la antibioticele testate în comparație cu *E. coli* și *P. Aeruginosa*. Rețeta de antibiotice ar trebui implementată cu strictețe, bazându-se pe Programul de administrare a antibioticelor și pe liniile directoare ale Organizației Mondiale a Sănătății sau Ministerului Sănătății al RM. Această situație poate fi esențial optimizată nu numai prin implicarea factorilor de decizie implicați direct în sănătate, ci și prin filiere culturale eficiente, antrenând vectori sociali importanți.

Casa Editorial-Poligrafică Bons Offices SRL
Chişinău, str. Feredeului 4/6, MD-2005
Tel./fax: +37322 50 08 94
Tel.: +37322 50 08 95, +37322 27 66 44
E-mail: bons@bons.md

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

PROF. UNIV., DR. IGOR ȘAROV
Universitatea de Stat din Moldova

LECT. UNIV., DR. IGOR BERCU
Universitatea de Stat din Moldova

PROF. UNIV., DR. VIOREL VIZUREANU
Universitatea din București

ACAD., PROF. UNIV., DR.
MIRCEA DUMITRU
Universitatea din București

PROF. UNIV., DR. EMIL DRAGNEV
Universitatea de Stat din Moldova

CONF. UNIV., DR. DUMITRU DODUL
Universitatea de Stat din Moldova

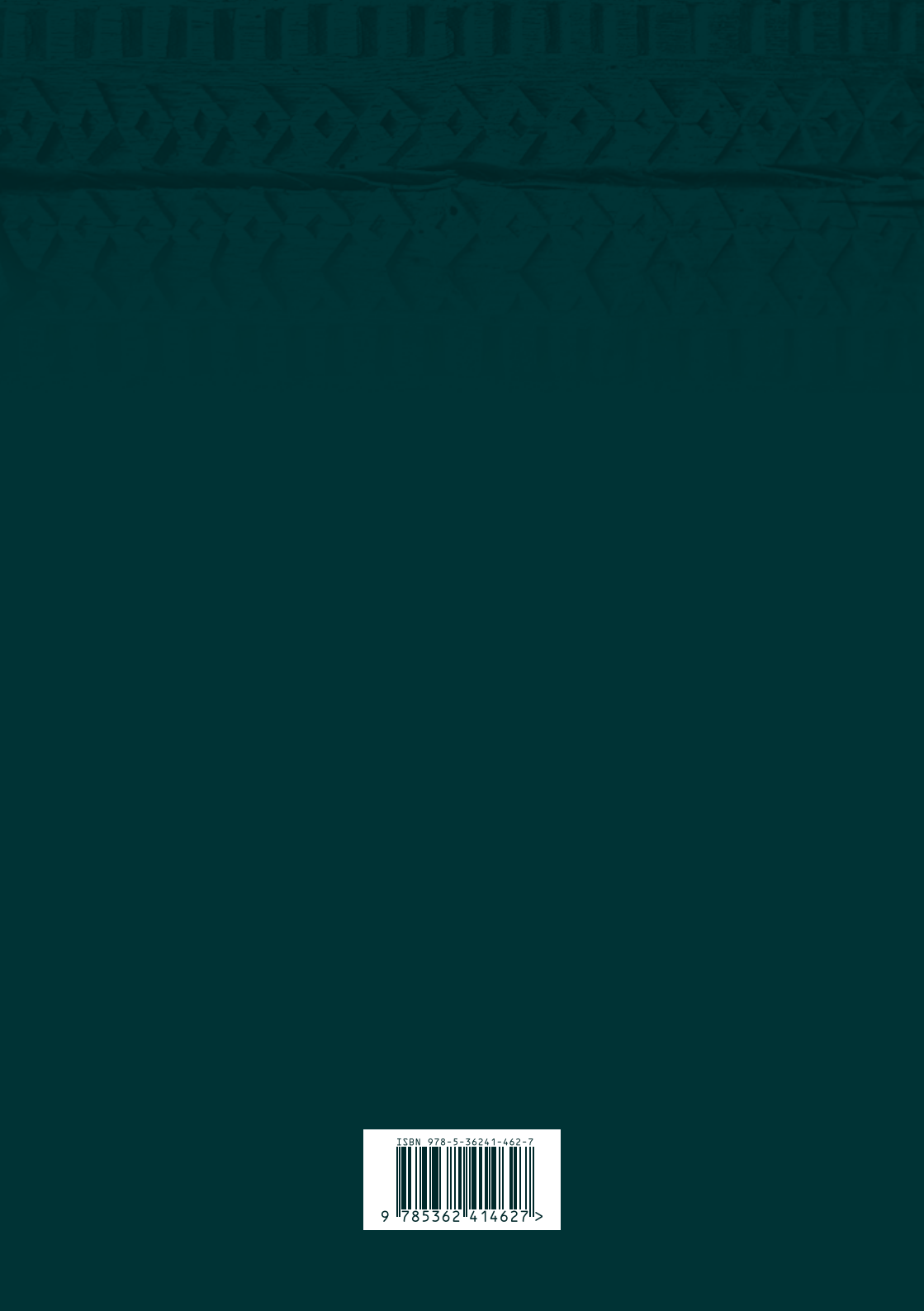
PROF. UNIV., DR. ION EREMIA
Universitatea de Stat din Moldova

PROF. UNIV., DR.
CONSTANTIN STOENESCU
Universitatea din București

CONF. UNIV., DR. CRISTIAN IFTODE
Universitatea din București

CONF. UNIV., DR. FLORENTINA NIȚU
Universitatea din București

CONF. UNIV., DR. MIHAIL BĂȚ
Universitatea de Stat din Moldova

ISBN 978-5-36241-462-7

9 785362 414627 >